

Sakkovankien näkemyksiä vankeusajan kehittä- misestä

Mia Kaunisto

2023 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Sakkovankien näkemyksiä vankeusajan kehittämisestä

Mia Kaunisto
Sosionomi (ylempi AMK)
Opinnäytetyö
Kesäkuu 2023

Mia Kaunisto

Sakkovankien näkemyksiä vankeusajan kehittämisestä

Vuosi

2023

Sivumäärä

60

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää sakon muuntorangaistusta suorittavien vankien näkemyksiä vankeusajasta ja rikollisuudesta irrottautumisesta. Lisäksi tavoitteena oli kehittää Helsingin vankilan sakkovankiosastoa paremmin näihin tarpeisiin vastaavaksi.

Sakkovankien on aiemmissa tutkimuksissa todettu olevan muuta vankiväestöä korostuneemmin huono-osaisia. Sakkovankien keskuudessa korostuvat päihdeongelmat, pitkäaikaisasunnottomuus ja rikosten nopea uusiminen. Sakkovankeutta koskeva lakimuutos 2021 laajensi sakon muuntorangaistuksen käyttöä ja sen arvioitiin kasvattavan myös sakkovankien määrää. Rikosseuraamuslaitos on tämän myötä pyrkinyt kehittämään sekä sakko- ja lyhytaikaisvankien ulkopuoliseen kuntoutukseen sijoittamista että vankeusaikaisia toimintoja.

Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena haastattelututkimuksena Helsingin vankilassa. Haastateltavaksi valikoitui yhdeksän sakon muuntorangaistusta tammi- helmikuussa 2023 suorittavaa vankia. Haastatteluaineisto analysoitiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla. Sakkovangit näyttäytyivät tutkimuksessa moniongelmaisina ja syrjäytyneinä. Haasteita oli etenkin asumiseen liittyen. Tutkimuksessa haastatellut sakkovangit kertoivat, että heitä tuettaisiin vankeusaikana rikollisen käyttäytymisen lopettamiseen parhaiten vaikuttamalla asunnottomuuteen, toimeentuloon ja päihdeongelmiin. Nämä tulokset mukailivat aiempaa aiheesta tehtyä tutkimusta. Huomionarvoista oli kuitenkin, että sakkovangit kuvasivat myös pelkällä vankilassa olemisella olevan positiivisia vaikutuksia vointiinsa mm. päihdeidenkäytön osalta. Helsingin vankilan sakkovankiosastolle sakkovangit toivoivat enemmän kuntouttavia ja muita toimintoja ja nykyistä selkeämpää tiedonkulkua. Tulosten perusteella annettiin Helsingin vankilalle suositukset toimintojen lisäämisestä mahdollisuuksien mukaan sakkovankiosastolle esimerkiksi asumiseen liittyvän ryhmän muodossa sekä osaston oman tulo-oppaan laatimisesta.

Asiasanat: sakkovanki, huono-osaisuus, vankeusaika, desistanssi

Mia Kaunisto

Fine Default Prisoners' Views and Opinions About Developing the Sentence Term

Year

2023

Pages

60

The purpose of this thesis was to find out what the fine default prisoners think about their sentence terms and desistance process. Also, the aim was to develop the ward in which the fine default prisoners live in Helsinki Prison to better match the needs of these prisoners.

Previous research about fine default prisoners indicates that the fine default prisoners are even more socially excluded than the rest of the prison population. Fine default prisoners are more prone to become substance abuse users and long-term homeless. They are also known to quickly reoffend after their sentences. There was a legislative amendment in 2021 which increased the use of conversion sentences for unpaid fines and it was estimated that the number of fine default prisoners in prisons would increase. Due to that the Finnish Prison and Probation Service has aimed to develop fine default prisoners' placement to rehabilitation during sentences. There has also been the aim to develop the activities for these prisoners during their sentence time inside the prison.

The thesis was implemented as a qualitative interview study in Helsinki Prison. A total of nine fine default prisoners were interviewed during January and February 2023. The data were analyzed using content analysis. The results showed that the fine default prisoners are people with multiple social and health problems and usually socially excluded. They had challenges especially with housing and homelessness. The focal results showed that the best way to support fine default offenders' desistance from crime is to try to impact the things that cause the offenders exclusion from the society. The results of this study correspond to the results obtained in previous studies. One notable thing is that in this study the fine default prisoners report that the time spent in the prison alone has a positive impact on a person's wellbeing for example because of the abstention from drugs. To the prison ward in Helsinki Prison the fine default prisoners wished more rehabilitation and other actions and clearer information about the practices. Based on the results, Helsinki Prison was given suggestions to increase the amount of activities and make an information leaflet for fine default prisoners.

Keywords: fine default prisoner, marginalization, prison term, desistance

Sisällys

1	Johdanto.....	7
2	Tietoperusta	7
2.1	Aiempi tutkimustieto sakko- ja lyhytaikaisvangeista.....	8
2.2	Syrjäytyminen ja huono-osaisuus	10
2.2.1	Asunnottomuus.....	12
2.2.2	Päihdeongelmat.....	13
2.2.3	Syrjäytyminen ja rikollisuus.....	15
2.3	Desistanssi.....	15
3	Kehittämistoiminnan konteksti	18
3.1	Helsingin vankila	18
3.2	Sakon muuntorangeistus ja sen viimeaikaiset muutokset	19
4	Tutkimusasetelma.....	20
4.1	Tarkoitus, tavoitteet ja tutkimuskysymykset	20
4.2	Menetelmät	20
4.3	Aineiston kerääminen.....	21
4.4	Aineistolähtöinen sisällönanalyysi	22
4.5	Aineistonhallinta	24
4.6	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus.....	25
5	Tutkimustulokset	26
5.1	Taustatiedot	26
5.2	Rikollisuuden taustasyyt	28
5.3	Muutostoiveet elämässä.....	30
5.4	Vankeuden vaikutukset.....	32
5.5	Rikoksista irrottautuminen.....	34
5.6	Sakko-osaston kehittäminen	35
6	Johtopäätökset ja tuotokset.....	37
6.1	Johtopäätökset suhteessa tutkimuskysymyksiin	38
6.2	Johtopäätökset suhteessa sakko-osaston kehittämiseen	40
6.2.1	Tulo-opas	41
6.2.2	Asumisen ryhmä	42
7	Pohdinta	42
7.1	Eettisyyden ja luotettavuuden kysymyksistä.....	43
7.2	Jatkotutkiminen ja -kehittäminen	45
7.3	Ammattieettisiä pohdintoja	46
	Lähteet.....	48
	Kuviot	51

Taulukot	51
Liitteet	52

1 Johdanto

Vuonna 2021 Suomen vankiloista vapautui 4180 vankia. Näistä 290 oli sakkovankeja, eli sakon muuntorangaistukseen tuomittuja henkilöitä (Rikosseuraamuslaitos 2021). Tässä opinnäytetyössä tarkoitus on tarkastella näiden henkilöiden näkemyksiä omasta rikollisesta käyttäytymistään ja siitä, kuinka siihen voitaisiin vaikuttaa vankeusaikana. Opinnäytetyön toimintaympäristönä toimii Helsingin vankila ja tavoitteena onkin hyödyntää tästä tutkimuksesta saatua tietoa Helsingin vankilan sakko-osaston kehittämisessä.

Sakko- ja lyhytaikaisvangit ovat olleet Rikosseuraamuslaitoksen strategisen kohdentamisen kohteena viime vuosina (Rikosseuraamuslaitos 2022). Tämä on perusteltua, sillä lyhytaikaisvankipopulaatio on monin tavoin haastava asiakasryhmä sekä palvelutarpeiltaan että rikollisuuden vaikuttamisen näkökulmasta. Etenkin sakkovangit näyttävät tutkimustiedon valossa pitkäaikaisesti ja vaikeasti syrjäytyneinä henkilöinä, joiden rikosten uusiminen on yleistä ja tapahtuu nopeasti vapautumisen jälkeen. (Laurila ym. 2021.) Näiden ihmisten tavoittaminen siviilissä palvelujärjestelmien piiriin on haastavaa asunnottomuudesta ja päihdeongelmista johtuen. Toisaalta tässä populaatiossa nimenomaan hyvinvointipalveluiden puute vaikuttaa aiheuttavan suuren osan ongelmista.

Opinnäytetyön tietoperusta rakentuu aiemman lyhytaikais- ja sakkovankeja koskevan tutkimustiedon varaan. Tästä tutkimustiedosta nostettuna teoreettista erityistarkastelua kohdistetaan syrjäytymiseen ja sen lieveilmiöihin. Lisäksi tietoperustassa huomioidaan rikosseuraamusalalle ominainen rikollisuuden vaikuttamisen ja rikollisuudesta irrottautumisen näkökulma.

Itse tutkimus toteutettiin laadullisena haastattelututkimuksena. Haastateltaviksi valikoitui yhdeksän Helsingin vankilassa tutkimusaikana sakon muuntorangaistusta suorittavaa vankia, jotka kukin kuvasivat omaa elämäntilannettaan ja sen muutostarpeita. Lisäksi haastateltavat saivat esittää vapaasti kehittämissuhteita vankeusajan kehittämiseksi vastaamaan paremmin juuri heidän tarpeitaan.

2 Tietoperusta

Opinnäytetyön tietoperusta pohjautuu aiempaan tutkimustietoon sakko- ja lyhytaikaisvankeista, syrjäytymisen lieveilmiöistä sekä tutkimukseen desistanssista. Sakko- ja lyhytaikaisvankitutkimuksen osalta pääfokus on kotimaisissa nimenomaisesti sakkovankeja koskevissa tutkimuksissa, mutta ulkomaista tutkimusta sivutaan lyhyesti.

Syrjäytymiseen etenkin sakkovankien kannalta liittyviä olennaisia teemoja ovat asunnottomuus ja päihteiden ongelmakäyttö sekä päihteiden käytön suhde rikollisuuteen. Desistanssia kuvataan luvussa lyhyesti ilmiönä, jonka lisäksi tarkastellaan rangaistusajan suunnitteluun liittyviä haasteita sakko- ja lyhytaikaisvankien kohdalla.

2.1 Aiempi tutkimustieto sakko- ja lyhytaikaisvangeista

Lyhytaikaisvankeja on Suomessa tutkittu suhteellisen vähän. Kattavimman tutkimuksen lyhytaikaisvangeista ovat julkaisseet Kivivuori ja Linderborg (2009). Tutkimuksessaan Lyhytaikaisvanki - Tutkimus lyhytaikaisvankien elinoloista, elämäkulusta ja rikollisuudesta Kivivuori ja Linderborg ovat haastatelleet 31 suomalaista alle kahdeksan kuukauden vankeusrangaistusta suorittavaa vankia. Lisäksi tutkimuksessa on käytetty määrällistä aineistoa, joka kerättiin sekä vangeilta että verrokkiryhmältä kyselytutkimuksena. Tutkimuksessa käytettiin myös rekisteritietoja. (Kivivuori & Linderborg 2009, 1,14,17.)

Kivivuoren ja Linderborgin tutkimus osoittaa, että lyhytaikaisvankien elämään on usein kaasaanut huono-osaisuutta ja kielteisiä kokemuksia. Lisäksi esiin nousivat päihdeongelmat ja oma aktiivinen pyrkimys irti sosiaalisesta kontrollista ja kohti rikollista toimintaa. Temperamenttipiirteiltään lyhytaikaisvangit ovat tyypillisesti lyhytjännitteisiä, impulssihakuisia ja riskejä ottavia. Tutkimuksessa havaittiin, että rikollisuudesta irrottautumisen prosessia tukee henkilön sitoutuminen sosiaalisiin instituutioihin ja menneen rikollisuuden katuminen. Lisäksi ne vangit, jotka olivat vankeusaikanaan saaneet hoitoa päihdeongelmaansa, kokivat riskinsä rikosten uusimiseen olevan pienempi. Myös töiden tekemisellä vankeusaikana vaikuttaisi olevan yhteyttä arvioon rikosuran päättymisestä. (Kivivuori & Linderborg 2009, 175-178, 179-180.)

Kansainvälisesti lyhytaikaisvankien haasteet näyttäytyvät suomalaisia tutkimuksia vastaavina. Armstrong ja Weaver ovat tutkineet lyhytaikaisvankeja Skotlannissa 2012. Skotlannin vankiloissa alle kuuden kuukauden tuomiot ovat todella yleisiä ja noin kolme neljäsosaa tuomituista suorittaa tällaisia lyhyitä tuomioita. Lyhytaikaisten vankien uusimisprosentti on Skotlannissakin korkea. Tyypillisiä lyhytaikaisiin tuomioihin johtavia rikoksia Skotlannissa ovat näpistykset, vähäiset huumausainerikokset, pahoinpitelyt ja muut järjestystä rikkovat pienemmät rikokset. Tutkimuksessa haastatelluista lyhytaikaisvangeista lähes kaikilla oli taustallaan aiempia tuomioita ja suurin osa vastaajista kertoi päihteiden ongelmakäytöstä. Tutkimuksessa havaittiin toistuvilla lyhyillä vankeusrangaistuksilla olevan haastateltujen elämään pääosin negatiivisia vaikutuksia. Joissakin tapauksissa tuomiot toivat kaivatun tauon siviilistä, mutta suurimmalta osin jatkuva vankeuden ja siviilin välinen vuorottelu vaikeutti vastaajien ihmissuhteita ja elämänmuutoksen yrittämistä. Vastaajat eivät kokeneet lyhyillä vankeustuomioilla olevan minkäänlaisia rikollisuutta ehkäiseviä vaikutuksia inkapasitaatiota lukuunottamatta. Armstrong ja Weaver painottivat tutkimuksen tulosten pohjalta, että lyhyisiin

vankeustuomioiden vaikutuksiin ja vaikuttavuuteen yksilön elämän kannalta tulisi kiinnittää enemmän huomiota. (Armstrong & Weaver 2012.)

Myös Iso-Britanniassa suurin osa vangeista on lyhytaikaisvankeja alle vuoden tuomioilla ja omaa korkean uusimisriskin. Howerton, Byng, Burnett ja Campbell tutkivat vuonna 2009 lyhytaikaisvankien mielialoja ja ajatuksia liittyen nimenomaan vapautumisvaiheeseen. Tutkimuksessa haastateltiin 35:tä vankia juuri ennen vapautumista ja pian sen jälkeen. Tuloksena huomattiin, että lyhytaikaisvangeista suuri osa itseasiassa piti vankilaa siviilielämäänsä turvallisempina ja vähemmän stressaavana ympäristönä. Vaikka vastaajat olisivat mieluummin olleet siviilissä kuin vankilassa, ei vankeuden silti nähty olevan kielteinen asia. Vankilan tuoma tauko siviilielämän haasteista valmiine ruokineen ja sellien mukavuuksineen koettiin paikoitellen hyvänä asiana. Positiivisena nähtiin myös päihteiden käyttöön vankeuden myötä tuleva vieroituskasvo. (Howerton, Byng, Burnett & Campbell 2009.)

Suomalaisia sakkovankeja on tutkinut kahteen otteeseen Kirsti Kuivajärvi. Kuivajärvi teki vuonna 1991 lisensiaatintutkimuksen suomalaisesta sakon muuntojärjestelmästä ja sakkovangeista. Tutkimuksen tulos oli yhtenevä jo aiemmin esitettyjen tulosten kanssa: sakkovangit olivat valtaväestöön nähden syrjäytyneitä ja asunnottomuus ja päihdeongelmat olivat yliedustettuina tutkimusryhmässä. Kuivajärvi tutki uudelleen samaa tutkimusryhmää 2000-luvun alussa ja esittää 2003 julkaistussa artikkelissaan tulokset tutkimuksesta. Tutkimuksen mukaan sakkovankien kuolleisuus oli valtaväestöön nähden moninkertaista ja rikosten uusiminen tyyppillistä. Aiemmassa tutkimuksessa havaittu huono-osaisuuden mm. asunnottomuuden osalta havaittiin olevan yleisesti pysyvää, eli merkittävää muutosta ei tutkittavien elinoloissa ollut 10-11 vuodessa tapahtunut. (Kuivajärvi 2003.)

Sakkovankien huono-osaisuudesta on olemassa muutakin tutkittua tietoa. Vankiterveydenhuollossa sakkovangit koetaan terveydentilansa puolesta haastavimpana vankiryhmänä. Tutkimustiedon valossa sakkovangit ovat muuta väestöä huonovointisempia. Taustalla on väkivallan kokemuksia, köyhyyttä ja päihdeongelmia. Sakkovankien työllistyminen on heikkoa johtuen sekä päihdeongelmien yleisyydestä että somaattiseen terveydentilaan liittyvistä ongelmista. Vertailussa muuhun vankiväestöön on nähtävissä, että sakkovangit ovat sairaampia ja huono-osaisempia, kuin miesvangit keskimäärin. Tutkimustiedon valossa näyttäytyy, että sakkovangeista lähes jokaisella on jonkinlainen pitkäaikaisemman sairaanhoidon tarve. (Wuolijoki ym. 2011.)

Viimeisin kotimainen tutkimustieto sakkovangeista liittyy sakon muuntorangaistukseen kuntouttavana prosessina. Laurilan, Linderborgin, Tynin, Aaltosen ja Lähteenmäen artikkeli Sakon muuntorangaistuksen kuntoutukselliset mahdollisuudet (2021) tarkastelee sakkovankeutta kuntouttavasta näkökulmasta. Aineistona artikkelin tutkimuksessa on ollut vankiloiden henkilökunnan ja vankien haastatteluja sekä tilastoja sakon muuntorangaistuksen suorittajista viimeisen kymmenen vuoden ajalta. Tässä tutkimuksessa tarkastelluista sakon

muuntorangaistuksista lähes puolet päättyi kymmenen päivän sisällä alkamisesta. Rangaistusten keskipituus oli 16 päivää. Sakkojen taustalla oli useimmiten maksamatta jäänyt tuomioistuimen määräämä uhkasakko, seuraavaksi eniten oli varkaus- ja liikenne rikoksia. Aikaväli ensimmäisen sakon muuntorangaistukseen johtaneen rikoksen ja muuntorangaistustuomion alkamisen välillä oli keskimäärin 33 kuukautta. Tutkimuksessa havaittiin, että sakon muuntorangaistuksen suorittajista 63 % sai uuden rikostuomion kolmen vuoden seurantajaksolla. (Laurila ym. 2021.) Sakon muuntorangaistukset ovat siis prosesseina pitkiä, mutta tuomioina lyhyitä ja rikosten uusiminen on tyypillistä.

Laurilan ym. tutkimuksessa havaittiin, että sakon muuntorangaistus on joiltakin osin kuntoutuksellinen prosessi. Myönteiseksi asiaksi yksilön kannalta nähtiin se, että yksilö pystyi muuntorangaistuksella kuittaamaan sakkonsa siten, että sakoista ei muodostunut merkittävää taloudellista ongelmaa. Lisäksi vankiloissa on ainakin teoriassa asiantuntemusta ja resursseja hoitaa sakkovankien sosiaalisia ja terveydellisiä haasteita. Negatiivisia seurauksia sakkovankeudesta koitui ainakin yllättävien kiinniottojen ja niistä seuraavien mahdollisten siviilielämän ongelmien muodossa. Yleisesti koettiin, että vankilaan joutumisen äkillinen muutos arkielämään ja päihteidenkäyttöön oli vain hetkellistä. Lisäksi merkittävää oli huomio siitä, että muuntorangaistus ei yksinään ratkaise tuomitun elämässä sakkotuomioihin johtaneita ongelmia. Ongelmien ratkaiseminen vaatisi moniammatillisia vankeuden ulkopuolisia prosesseja. Sakkovangit ryhmänä asettuivat aiempia tutkimuksia vastaavaan marginaaliosaan väestöstä: huono-osaisuutta, pienituloisuutta ja päihdeongelmia oli lähes kaikilla. Haasteita sakkovankien kuntoutukseen tuo paitsi lyhyet tuomiot, myös tiedonkulku eri ammattiryhmien ja instanssien välillä. (Laurila ym. 2021.)

2.2 Syrjäytyminen ja huono-osaisuus

Sakkovankien elämää kuvaa pitkittynyt syrjäytyminen ja huono-osaisuus. Molemmat ovat käsitteinä laajoja ja pitävät sisällään tarkastelutavan mukaan eri määrän ihmisiä. Huono-osaisuutta voidaan kuitenkin tutkia ja mitata ainakin tulojen, menojen, resurssien, toimintakyvyn, elämänlaadun ja osallisuuden mukaan. Näistä objektiivisesti mitattavissa olevia ovat tulot ja menot sekä jossain määrin myös resurssit. Toimintakyvyn ja elämänlaadun mittaaminen on puolestaan hankalampaa, sillä niissä puhutaan osaksi yksilön subjektiivisista kokemuksista. Nämä subjektiiviset kokemukset liittyvät sellaisiin käsitteisiin, kuten pystyvyys ja tyytyväisyys. Osallisuuden tutkiminen puolestaan liittyy kiinteästi juuri vankeinhoitoon, sillä se pitää sisällään laitosväestön tutkimisen. Huono-osaisuuden tutkimustakin haastavampi määriteltävä on kysymys siitä, kenelle vastuu huono-osaisuuden hoitamisesta hyvinvointiyhteiskunnassa kuuluu. Huono-osaisuus jakaantuu käsitteenä ainakin puoleen valtioneuvoston ministeriöistä tarkastelu- ja mittaustavasta riippuen. Näistä helpoiten ymmärrettävimpiä lienevät sosiaali- ja terveysministeriö sekä työ- ja elinkeinoministeriö, joihin huono-osaisuuden kysymykset liittyvät suoraan sosiaalihuollon, terveydenhoidon ja työllisyyden kautta. Huono-osaisten

politiikkaa tehdään kuitenkin myös sisäasiainministeriössä, oikeusministeriössä sekä opetus- ja kulttuuriministeriössä. Jo aiemmin mainittu asunnottomuuden teema puolestaan kuuluu suurelta osin ympäristöministeriön poliittiseen päätösvaltaan, sillä se säätelee asumiseen liittyviä kysymyksiä. Yhteiskunnallisesti huono-osaisuuden kysymys on siis paitsi vaikeasti mitattava, niin myös poliittisesti haastava lähestyttävä. Tärkeää on myös muistaa, että suomalaisessa yhteiskunnassa huono-osaisten joukkoa edustaa vain marginaalinen ryhmä, karkeasti yksi viidesosa koko kansasta. (Saari 2015, luku 2 & 3.)

Syrjäytymisen ilmenemistä eri elämänvaiheissa ja sen riskitekijöitä ovat kartoittaneet yhteistyössä Me-säätiö ja THL laajassa vuonna 1987 syntyneitä suomalaisia koskevassa pitkittäistutkimuksessa. Erilaisia hyvinvointivajeita ja vastoinkäymisiä kohtaa suuri osa väestöstä elämänsä aikana. Todettuja suuria riskitekijöitä nimenomaan pysyvemmän syrjäytymisen osalta vaikuttaisivat kuitenkin olevan sellaiset tekijät, kuten lastensuojelun sijoitus teini-iässä ja vaillo toisen asteen tutkintoa oleminen 25-vuotiaana. Myös todetut mielenterveyden ongelmat ja varhaiset käytöshäiriöt nostavat riskiä myöhäisemmälle syrjäytymiselle huomattavasti. Kymmenen suurimman syrjäytymisen riskitekijän joukossa on myös rikostuomion saaminen. (THL & Me-säätiö 2018.)

Aiemmin todettiin, että sakko- ja lyhytaikaisvankien kohdalla haasteita asettaa moniongelmaisuus. Sakkovankien on todettu olevan lähes poikkeuksetta usealla elämän osa-alueella huono-osaisia. Tämä ei ole poikkeuksellista, sillä huono-osaisuuteen kytkeytyy usein myös sellaisia lieveilmiöitä, kuten päihteiden ongelmakäyttöä ja mielenterveyden haasteita. Moniongelmaisten asiakkaiden haasteisiin vastaaminen hyvinvointipalveluissa on yhteiskunnallisella tasolla hankalaa poliittisen jakautumisen takia. Yksilön tasolla haasteeksi muodostuu palveluiden jakautuminen. Huono-osaisten henkilöiden päihde- ja mielenterveyshaasteisiin, asumisen haasteisiin ja esimerkiksi toimeentuloon liittyviin kysymyksiin vastaa jokaiseen oma toimijansa ja palvelunsa. Kunkin näiden toimijan fokuoituminen omaan erikoisosaamiseensa ja ongelmien hoitoon aiheuttaa sen, että henkilön kokonaistilanne jää monesti kartoittamatta ja toisaalta palvelut myös yhteensovittamatta. Käytännössä tämä näyttäytyy moniongelmaisen ihmisen elämässä siten, että hän päätyy tilanteisiin, jossa vain osaan hänen huono-osaisuudestaan tai ongelmistaan yritetään löytää ratkaisu, minkä jälkeen vastuu asioiden hoitamisesta ohjataan toiselle toimijalle. (Saari, Björklund, Eskelinen 2020, luku 5.) Sakkovankien kohdalla tämä voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että hän saa hoitoa päihdeongelmaansa, mutta asuu edelleen kadulla, jolloin elämäntilanteen koheneminen jää usein varsin hetkelliseksi. Pysyvän muutoksen aikaansaaminen vaatisi yhtäaikaisia toimia ja kokonaisvaltaista vastuunottoa, johon tämänhetkinen palvelujärjestelmä ei ole optimaalinen.

2.2.1 Asunnottomuus

Asunnottomuus on yhteiskunnallisella tasolla helposti ymmärrettävä huono-osaisuuden mittari, sillä asunto on yleisesti tärkeäksi mielletty oikeus hyvinvointiyhteiskunnassa. Asunnottomuuteen voi johtaa sairaus, ero tai työttömäksi päätyminen. Näiden lisäksi yleisiä syitä ovat haasteet päihteiden käytön ja mielenterveyden kanssa. (Y-säätiö 2023.) Sakkovankien keskuudessa korostuu nimenomaisesti pitkäaikaisasunnottomuus ilmiönä ja siihen vaikuttamisen haasteet.

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus (ARA) määrittelee pitkäaikaisasunnottomuuden sellaiseksi asunnottomuuden muodoksi, johon liittyy korostunut avun tai hoidon tarve. Käytännössä tällaisille henkilöille perinteiset asumisratkaisut eivät toimi, mutta sopivia tukipalveluita ei ole ollut mahdollista järjestää. Kyse ei niinkään ole asunnottomuuden kestosta, vaan pitkäaikaisasunnottomaksi luokitellaan henkilö, joka on ollut yhtäjaksoisesti vähintään vuoden tai toistuvasti viimeisen kolmen vuoden aikana, asunnottomana. Vuonna 2022 tällaisia henkilöitä oli ARA:n selvityksen mukaan Suomessa 1133. Määrällisesti eniten asunnottomia Suomessa on pääkaupunkiseudulla. (Asunnottomuus 2022.) Sakkovankien keskuudessa korostuu nimenomaan pitkäaikainen syrjäytyminen ja pitkäaikaisasunnottomuus. Tämän tutkimuksen toteutuspaikkana toimii Helsingin vankila, jossa tuomiotaan suorittavat sakkovangit ovat pääsääntöisesti Uudenmaan alueella oleskelevia henkilöitä. Näin ollen pääkaupunkiseudun korostunut asunnottomuus liittyy ilmiönä olennaisesti juuri tähän tutkittavaan ryhmään.

Asunnottomuutta on ilmiönä yritetty ratkoa Suomessa monin tavoin ja siinä on myös onnistuttu. Suomi on ainoa maa Euroopassa, jossa asunnottomuustilastot ovat laskusuunnassa. Suomessa on 1980-luvulta alkaen sovellettu ns. Asunto ensin -periaatetta. Yksinkertaistettuna kyse on ajattelutavasta, jossa asunto nähdään kaikkien ihmisten perusoikeutena. Asuntoa ei siis saa vasta, kun on osoittanut maksukykynsä tai muutoin häiriöttömän käytöksensä, vaan asunto kuuluu oikeutena kaikille elämäntavasta tai -tilanteesta riippumatta. Käytännössä Asunto ensin -malli hyödyttää erityisesti esimerkiksi päihde- ja mielenterveysongelmaisia, joilla asunnon saaminen on perinteisin keinoin haastavaa. Asunto ensin -mallissa asunnon saamiseen pyritään mahdollisuuksien mukaan liittämään myös elämänhallintaa vahvistavaa tukea, sillä asunnottomuus on usein seurausta tai samanaikaista muiden ongelmien kanssa. Tällaisten palveluiden tuottamiseen osallistuvat valtion, kunnan tai kaupungin lisäksi myös järjestöt ja yritykset. (Y-säätiö 2023.)

Asunto ensin -malli ei ole kuitenkaan ongelmaton. Suomessa toteutettavaa Asunto ensin -mallia on kritisoitu mm. siitä, että asumista toteutetaan suurilta osin asuntoloissa. Tämä on vastoin alkuperäistä amerikkalaista Asunto ensin -politiikkaa, jossa tausta-ajatuksena on sijoittaa asunnottomat hajasijoitetusti omiin asuntoihin. Hajasijoittuminen paitsi edesauttaa sosiaalista integroitumista yhteiskuntaan, niin myös mahdollistaa henkilölle kokemuksen omasta

kodista ja sen hallinnasta. Suomessa toteutetun asuntoloihin keskittyneen Asunto ensin -politiikan haasteena on paitsi em. hyötyjen menettäminen, niin tutkitusti myös stigmaatio. Pitkäaikaisasunnottomat leimaantuvat ympäröivän yhteiskunnan toimesta negatiivisesti ja asuntolat korostavat tätä ilmiötä. Lisäksi asuntola-asumisen on tutkitusti todistettu olevan ainakin jonkinasteinen uhka yksilön terveydelle ja hyvinvoinnille. Asuntola-asuminen keskittää huono-osaisia ihmisiä samoihin rakennuksiin, mikä aiheuttaa paitsi häiriökäyttäytymistä, mutta myös riskin henkilön päihteettömyydelle. Asuntolaolosuhteissa yksilön on haastavaa tavoitella päihteettömyyttä, sillä ympärillä päihhteitä käytetään jatkuvasti. (Pleace, Culhane, Granfelt & Knutagård 2015, 62-65.)

Asunto ensin -malli on suurelle osalle pitkäaikaisasunnottomista, joita merkittävä osa sakkovangeistakin on, merkittävä siirtymä kohti normaalia elämää. Mallin saama kritiikki näyttäytyy kuitenkin haasteena myös vankipopulaation keskuudessa, sillä se ei tällaisenaan toimi muutosmotivaatiota ylläpitävänä voimana kovinkaan tehokkaasti. Henkilön oma muutosmotivaatio kärsii merkittävästi jatkuvasta altistumisesta rikos- ja päihdemyönteiselle ajattelulle.

2.2.2 Päihdeongelmat

Toinen nimenomaisesti vankipopulaatiossa korostuva huono-osaisuuden osa on päihdeongelmat. Päihdeongelmat liittyvät kiinteästi rikollisuuteen ja on tutkittu, että jopa 80 %:lla suomalaisista vangeista on jatkuva päihderiippuvuus. Päihhteiden käyttö altistaa tutkitusti rikollisuudelle, sillä päihhteet altistavat henkilön väkivaltaiselle ja impulsiiviselle käyttäytymiselle. Väkivaltakäyttäytymisen yhteydessä eniten raportoituja päihhteitä ovat amfetamiini ja alkoholi. Sen sijaan rattijuopumuksissa eniten todetut päihhteet ovat alkoholi ja rauhoittavat lääkkeet. Edellä mainittujen lisäksi päihhteidenkäytöllä ja rikollisuudella on toki myös suora yhteys huumausainerikollisuuden kautta, sillä pelkästään huumausaineiden hallussapito on rikos. Tilanne on haastava siksi, että suurimmassa rikosten uusimisriskissä olevat vapautuvat vangit ovat harvoin motivoituneita päihteettömään elämään, eikä suomalaisessa oikeusjärjestelmässä ole keinoja velvoittaa korkeassa uusimisriskissä olevaa vastaanottamaan hoitoa. (Tiihonen, Ojansuu & Lehti 2021.) Tässä yhteydessä huomionarvoista toki on, ettei suomalainen oikeusjärjestelmä muutenkaan tunne tahdonvastaista hoitoa muuten kuin ääritilanteissa. Päihdehuoltolain mukaan henkilö voidaan määrätä tahdonvastaisesti päihdehoitoon ainoastaan terveysvaaran tai väkivaltaisuuden vuoksi. Vaarallisuus tarkoittaa kuitenkin tässä yhteydessä välitöntä nimenomaan päihtymisestä aiheutuvaa vaaraa, eikä päihdehuoltolain mukaista pakkohoitoa ole ollut käytössä Suomessa kuin yksittäisissä tapauksissa. Lisäksi tahdonvastainen hoito ylipäätään on eettisesti ja moraalisesti haastava kysymys, eikä sen vaikuttavuus ole suostumuksellista hoitoa parempi. (Korkeila 2006.) Sakko- ja lyhytaikaisvankien nopea rikosten uusiminen tekee heistä nimenomaisesti juuri tätä haastavinta kohderyhmää, joiden rikollisuuteen vaikuttaminen vaatisi myös päihdeongelmaan puuttumista. Päihdehoidon osalta

onnistumiseen vaikuttaa kuitenkin olennaisesti myös henkilön oma motivaatio, joten hoitoon velvoittaminen ei yksinään ratkaisisi tätä kysymystä.

Vuonna 2010 toteutetussa laajassa Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidon tarve -tutkimuksessa sakkovangit näyttäytyivät muuta vankiväestöä useammin päihderiippuvaisina. Tutkimuksen yhteydessä asetettujen päihderiippuvuusdiagnoosien osuus sakkovangeilla oli noin kolmannes ja elämänaikaisissa diagnooseissa tarkasteltuna lähes jokaisella oli olemassa oleva diagnoosi. Vertailuksi voidaan katsoa esimerkiksi elinkautisvankien tilastoja, jossa tutkimuksen aikaisia diagnooseja päihderiippuvuudesta asetettiin vain 6 %:lle ja elämänaikainen diagnoosikin löytyi vain kolmelta neljästä. Sakkovankien, niin kuin myös muun vankipopulaation, yleisin riippuvuuden laji oli alkoholiriippuvuus. Sakkovankien päihdeongelmat näyttäytyivät myös työkykyisyyden suurimpana esteenä. (Joukamaa ym. 2010, 47-49, 56.) Vaikka kyseinen tutkimus on jo yli kymmenen vuoden takaa, ei muu tuorempi tutkimustieto anna viitteitä päihderiippuvuuden vähentymisestä tämän vankiryhmän osalta.

Edellä mainitut työkyvyn haasteet selittyvät päihderiippuvuuden kokonaisvaltaisella vaikutuksella ihmisen elämään. Riippuvuudelle on tyypillistä, että riippuvuutta tukevat ajatukset alkavat hallita riippuvaisen ajattelua ja ohjata toimintaa. Riippuvaisen kyky hallita omaa toimintaansa heikkenee ja arvostelukyky madaltuu. Pitkäaikainen riippuvuusikäytyminen aiheuttaa lopulta psyykkisiä ja/tai fyysisiä vieroitusoireita. Riippuvuudesta puhuttaessa on tärkeää huomioida myös riippuvuuden monitasoisuus: riippuvuus aiheuttaa muutoksia henkilössä paitsi fyysisellä, myös henkisellä, sosiaalisella ja psyykkisellä tasolla. Riippuvuus näyttäytyy siis fyysisten oireiden lisäksi esimerkiksi arvomaailman muutoksina, henkisinä pakkoina ja sosiaalisissa suhteissa. (Partanen, Inkinen, Holmberg & Salo-Chydenius 2015, 114-115.) Lisäksi päihdeongelmien yhteydessä todetaan usein myös mielenterveyden häiriöitä, kuten ahdistuneisuutta, masennusta tai persoonallisuuden häiriöitä. Syy-seuraus-suhde ei ole näissä tapauksissa selkeä ja mielenterveyden häiriöt voivat olla sekä päihteiden käyttöä laukaiseva tekijä että seurausta käytöstä. Voi myös olla mahdollista, että molempiin liittyy samoja altistavia tekijöitä. Joka tapauksessa mielenterveyden ongelmien diagnosointi ja hoito huumeriippuvuuden hoidon yhteydessä on olennaista yksilön elämään vaikuttaessa. (Huumeongelmat: Käypä hoito -suositus 2022.)

Voidaan siis todeta, että päihdeongelmat tai päihderiippuvuus on yksilön elämää monella tasolla määrittävä ja haastava tekijä. Päihdeongelmat altistavat yksilön väkivaltaiselle ja impulsiiviselle käyttäytymiselle ja niillä on sekä suora että välillinen yhteys rikollisuuteen. Lainsäädännössä ei kuitenkaan ole keinoja vaikuttaa rikoksiin velvoittavan päihdehoidon kautta ja toisaalta pakollinen päihdehoito ei välttämättä ole keinona tehokas. Vankien, ja etenkin sakkovankien, keskuudessa päihdeongelmat ovat merkittävästi valtaväestöä yleisempiä. Sakkovankien kohdalla puhutaan yleisestä huono-osaisuudesta ja syrjäytymiskierteestä, jossa päihdeongelmat ovat yksi merkittävä osa-alue.

2.2.3 Syrjäytyminen ja rikollisuus

Suonpää ym. on 2023 julkaistussa tutkimuksessaan tutkinut syrjäytymisen yhteyttä turvallisuuteen. Käytännössä tavoitteena oli systemaattisen kirjallisuuskatsauksen ja asiantuntijakyselyiden avulla selvittää syrjäytymisen ja huono-osaisuuden yhteyttä rikollisuuteen ja onnettomuuksiin. Tutkimuksessa todettiin jo aiemmissakin tutkimuksissa todettu yhteys syrjäytymisen ja turvallisuusongelmien välillä. Syrjäytyminen on kiistatta yhteydessä rikoksiin ja onnettomuuksiin huolimatta siitä, millä mittareilla syrjäytymistä tarkastellaan. Kansalaisten turvallisuuden kokemukset ovat yhteydessä sosioekonomiseen statukseen ja yleisesti väestötasolla parantunut turvallisuus ei näy kaikissa sosioekonomisissa ryhmissä tasaisesti. Syrjäytymisen osa-alueet ovat kuitenkin keskeisessä asemassa, kun tarkastellaan yhteyksiä huono-osaisuuden ja turvallisuusongelmien välillä. Näiltä osin selkein yhteys löytyi työn ja koulutuksen osa-alueella, sillä tutkimuksessa todettiin, että kouluttautumisella ja työllisyydellä on suora yhteys turvallisuusongelmiin. Työpaikan menetys tai koulupudokkuus lisää rikosten tekemistä ja onnettomuuksien uhriksi joutumista, kun puolestaan työllistymisen aktivointitoimet ja koulutukseen osallistuminen vähentää näitä. Työttömyys ja koulutukseen pääsyn vaikeudet lisäävät turvallisuusongelmia mm. rutiinien puutteen, vertaisryhmän, tulotason ja lisääntyneen päiheteiden käytön myötä. Sen sijaan lapsuuden huono-osaisuudella tai henkilön asuinalueella ei todettu toistaiseksi olevan kausaalisia vaikutuksia turvallisuuteen. Tämä ei tarkoita, että asuinalue tai perhesuhteet eivät vaikuttaisi turvallisuuteen, mutta näiden kahden välille ei vain tässä nimellisessä tutkimuksessa löydetty kausaliteettia. (Suonpää ym. 2023.)

Vaikka suoraa kausaliteettia ei em. tutkimuksessa löytynytäkään, tutkimuksen yhteydessä järjestetyissä asiantuntijahaastatteluissa painotettiin syrjäytymiskehityksen ennaltaehkäisyyn olevan avainasemassa turvallisuuden lisäämisessä. Tutkijoiden ja asiantuntijoiden vastauksissa painottuivat yksilökohtaiset interventiot ja varhainen puuttuminen. (Suonpää ym. 2023.) Tämä on siinä mielessä oikeansuuntaista ajattelua, että huono-osaisuuden itsessään tiedetään olevan jossain määrin ylisukupolvista. Seurantatutkimusten valossa suurin osa huono-osaisuutta kokevien perheiden lapsista menestyy elämässään keskiverroksi. Silti marginaaliin jää osa perheitä, jossa syrjäytyminen siirtyy seuraavalle sukupolvelle. Ylisukupolvinen huono-osaisuus on yhdistelmä sekä sosiaalista että evolutiivista kehitystä ja sitä ylläpidetään ja ehkäistään sekä yhteiskunnallisilla toimilla että yksilön valinnoilla. (Saari, Björklund & Eskelinen 2020, luku 1.) Tässä valossa tarkasteltuna huono-osaisuus vaikuttaa olevan yhteydessä rikollisuuteen ja toisaalta toimilla huono-osaisuuden ja syrjäytymiskehityksen vähentämiseksi voitaisiin vaikuttaa varmasti osaltaan myös rikollisuuteen.

2.3 Desistanssi

Rikollisuuteen vaikuttamiseen ja vankitutkimukseen liittyy olennaisesti rikollisuudesta irrottautumisen tutkimus. Tässä luvussa esitän joitakin esimerkkejä desistanssiin linkittyvistä

teorioista. Lisäksi tarkastelen lyhyesti rangaistusajan suunnitelmia uusintarikollisuuden ehkäisyn välineenä ja etenkin niissä ilmeneviä haasteita lyhytaikais- ja sakkovankien näkökulmasta.

Rikollisuudesta irrottautumisen prosessia kutsutaan desistanssiksi. Desistanssia on tutkittu ja pyritty määrittelemään rikollisuuden tutkimuksessa jo pitkään ja teorioita sen ympärille on muodostunut useita. Rikollisuudesta irrottautumisen prosessia voidaan tarkastella ainakin ulkoisten ja sisäisten tapahtumien kautta. Ulkoisia tekijöitä voivat olla sellaiset asiat, kuten avioliitto tai asunnon saaminen, kun taas sisäiset tekijät liittyvät enemmän identiteettiin ja siihen, miten ihminen kokee itsensä. Väistämättä nämä tekijät vaikuttavat myös toisiinsa: avioliitto esimerkiksi on elämäntapahtuma, mutta muuttaa ihmistä myös sisäisesti. Ulkoisiin ja sisäisiin prosesseihin jaottelu on vain yksi tapa hahmottaa desistanssia. On kuitenkin huomioitava, että rikollisuudesta irrottautuminen ei ole toistuva tai ennustettava tapahtumaketju, eivätkä mitkään desistanssiteoriat näin ollen ole kaikenkattavia. (Fox 2022.)

Toinen perinteinen desistanssiteoria liittyy ikään. Rikollisuuden tutkimisessa on jo varhain havaittu, että rikoksia tekevät henkilöt ikään kuin ”kasvavat ulos” rikollisesta käyttäytymisestä. Rikosten lopettamisen on tutkittu liittyvän sekä suoraan aikuistumiseen tai kypsymiseen että myös jo aiemmin mainittuihin aikuisuuden elämäntapahtumiin, kuten avioliittoon ja lastensaamiseen. Ikääntymiseen liittyy siis yksilönkehityksellinen näkökulma, mutta myös sosiologisilla ilmiöillä on merkitystä. Jälleen kumpikaan näistä tai ikä itsessään ei ole kaikille rikosten tekijöille desistanssin kannalta merkittävä asia, eikä selitä kaikkien yksilöiden rikollista käyttäytymistä tai sen loppumista. (Maruna 1999.)

Desistanssia voidaan tutkia myös kognition kautta. Giordano, Cernkovich ja Rudolph esittävät teorian, jossa desistanssi nähdään neliosaisena prosessina. Nämä neljä osaa ovat yksilön valmius tai avoimuus muutokselle, muutokseen tarvittavalle käännekohtalle altistuminen, yksilön kyky nähdä itsensä uudenlaisena ja muutos yksilön ajattelussa siitä, onko rikollinen käyttäytyminen enää houkuttelevaa tai kannattavaa. Muutokseen tarvittavia käännekohtia nimittää ’muutoksen koukuiksi’ ja niillä tarkoitetaan edellä mainittuja elämäntapahtumia, mutta myös esimerkiksi työpaikan saaminen tai uskon tuleminen voivat olla tällaisia koukkuja. Yksilön desistanssiprosessi ei siis rakennu Giordano ym. mukaan pelkästään vaikkapa vanhemmuudelle, vaan muutoksen koukku on yksi osa kognitiivisessa prosessissa. Rikollisuudesta irrottautuminen vaatii koukun lisäksi valmiutta muutokselle ja toisaalta kykyä omaksua muutos osaksi identiteettiä. Giordano ym. korostavat yksilön toimijuutta, mutta toisaalta myös desistanssia kohti kannustavien yhteiskunnallisten tai sosiaalisten rakenteiden tarpeellisuutta. (Giordano ym. 2002.)

Sakko- ja lyhytaikaisvankien kontekstissa lienee mielekästä mainita Marunan, Immarigeon ja LeBelin teoria desistanssin kaksijakoisuudesta. He esittävät, että yksilön rikollisuudesta

irrottautuminen sisältää kaksi eri tasoa tai vaihetta. Ensimmäisellä, primääritasolla puhutaan henkilön rikollisen käyttäytymisen taukoamisesta, eli ajanjaksosta, jolloin henkilö ei tee uusia rikoksia. Desistanssin kannalta merkityksellisempää on kuitenkin esitetty toinen, sekundääri-
nen taso, jossa ihminen todella irrottautuu rikollisesta identiteetistä ja alkaa luomaan sen tilalle toisenlaista minuutta. Ensimmäisen tason tauot rikollisessa käyttäytymisessä luovat pohjaa toisen tason kokonaisvaltaiselle muutokselle, mutta eivät yksinään riitä kestävään päätökseen rikollisuudesta luopumiselle. (Maruna, Immarigeon & LeBel 2004.) Myöhemmin, 2015, tätä kaksijakoista teoriaa laajennettiin skotlantilaisen kriminologin Fergus McNeillin toimesta vielä kolmannelle, tertiääriseen tasolle. Desistanssin tertiäärinen taso käsittää yhteiskuntaan ja ympäröivään yhteisöön kuulumisen tason. Tertiääritasolla voidaan puhua myös sellaisista tunteista, kuten luottamus ja hyväksyntä, joita henkilö kokee saavansa ympäriltään. Nämä ovat olennaisia asioita henkilön desistanssiprosessissa ja liittyvät juuri tähän desistanssiprosessin yhteiskunnalliseen tasoon. (Ugelvik 2021.)

Desistanssiteorioiden myötä on tullut myös ajatus rikollisten kuntouttamisesta kohti rikoksetonta elämää. Kuntoutukselliset suuntaukset ovat vaihdelleet vuosikymmenien aikana yksilökeskeisestä psykologisesta kuntouttamisesta aina järjestelmän tasolla tapahtuvaan kuntoutukseen. Psykologiset kuntoutusmallit ovat tähdänneet yksilön asenteiden muutokseen ja tätä kautta pyrkineet luomaan desistanssia. Esimerkkinä tästä voidaan käyttää riski- ja tarvearvi-
oita, jossa henkilön tarvitsemat kuntoutukselliset interventiot määritellään tarkasti perustuen ennakolta määritettyihin riskitekijöihin. 2000-luvulla huomiota on viety pois yksilöpsykologi-
asta, kohti kuntouttavampaa järjestelmää, jossa yksilöä on mahdollista tukea konkreettisissa asioissa, kuten esimerkiksi auttamalla tätä työpaikan hankkimisessa. Nykyinen vallalla oleva kuntoutuksellinen ajatus on, että kuntoutuksellista työtä tehdään yhdessä yksilön kanssa, sen sijaan, että pyrittäisiin muuttamaan yksilöä ”ulkoa käsin”. (Fox 2022.)

Desistanssiteoriat eivät kuitenkaan monimuotoisuudestaan huolimatta pysty aukottomasti selittämään ihmisen käyttäytymistä tai luomaan jokaisessa tilanteessa toimivaa mallia kuntoutukselle. Rikollisuudesta irrottautuminen on aina yksilökohtainen prosessi ja se mikä toimii yhden kohdalla ei välttämättä toimi toisella. (Fox 2022.) Tämä haastaa rikosseuraamusjärjestelmää, jonka yksi keskeinen tehtävä on tukea rikollisuudesta irrottautumista.

Suomessa vankeuslain mukaan vankeuden täytäntöönpanon toinen päätavoite on lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämään. Tämä tulee toteuttaa edistämällä vangin valmiuksia sijoittua yhteiskuntaan sekä edistämällä henkilön elämänhallinnan taitoja. (Vankeuslaki 767/2005 1 luku, 2§.) Lain asettamaan päätavoitteeseen sisältyy siis olennaisesti pyrkimys vaikuttaa henkilön uusintarikollisuuteen ja tukea henkilöä kohti rikollisuudesta irrottautumista. Tähän tavoitteeseen pääsyä on pyritty edesauttamaan rangaistusajan ohjaamisella suunnitelmallisemmaksi rangaistusajan suunnitelmien avulla. Rangaistusajan suunnitelma on jokaiselle vangille tuomion aluksi tai tuomiota edeltävästi laadittava dokumentti, josta käy ilmi vangin

sijoitusvankila, vankeusaikainen yhteydenpito vankilan ulkopuolelle, vapauttamisvaiheen tukitoimet sekä rangaistusajan toimintaan ja tukitoimiin ohjaavat tiedot (Vankeuslaki 767/2005 2 luku, 6§).

Rangaistusajan suunnitelmat laaditaan tällä hetkellä vangeille joko asiakasarviointiyksikön tai yhdyskuntaseuraamustoimiston toimesta. Käytäntö suunnitelmien laatimisesta on nyt ollut voimassa yli kymmenen vuotta, ja suunnitelmien laatiminen on vakiintunut toimintatapa, joka kattaa lähes kaikki vangit. Suunnitelmien tarkoitus on ohjata vankeuden täytäntöönpanoa siten, että vangin valmiudet ja motivaatio kohti rikoksetonta elämää lisääntyisivät rangaistusajana. Toimintamalli on pääsääntöisesti toimiva, mutta siinä on joitakin ongelmia. Nimenomaisesti lyhytaikais- ja sakkovankien kohdalla rangaistusajan suunnitelmat eivät aina vastaa tuomitun tarpeisiin ja ovat ajoittain tavoitteiltaan epärealistisia. Lyhyet tuomiot muodostavat merkittäviä haasteita tavoitteiden asettamiselle, sillä suuret muutokset eivät ole aikaan nähden realistisia. Myöskään useat päällekkäiset tavoitteet eivät lyhytaikaisvankien kohdalla ole välttämättä perusteltuja, vaan tavoitteiden tulisi kohdistua enemmän vapautumisvaiheen tavoitteellisuuteen. Toisaalta haasteeksi voi osoittautua myös sijoituslaitoksen tarjoamat toiminnot tai turhan abstraktit tavoitteet. Sijoituslaitoksissa ei aina ole tarjolla sellaisia toimintakokonaisuuksia, joita rangaistusajan suunnitelman toteuttaminen edellyttäisi. Lisäksi lyhytaikaisvankien korkean uusimisprosentin huomioiden suunnitelmien laatiminen yhdyskuntaseuraamustoimistoissa tai asiakasarviointiyksiköissä voi olla vankituntemuksen kannalta tehoton ratkaisu. Lyhytaikaisvangit ovat nimenomaan nopean uusimisensa takia usein tuttuja vankiloille ja niiden henkilökunnalle, jolloin paras tuntemus heidän tarpeistaan on mitä luultavammin myös vankiloilla, eikä yhdyskuntaseuraamustoimistoilla tai asiakasarviointiyksiköllä. (Pajuja 2019, luku 9.)

3 Kehittämistoiminnan konteksti

Opinnäytetyön toteutuspaikkana toimii Helsingin vankila ja siellä tarkemmin sakon muutorangaistusta suorittavien vankien osasto. Tässä luvussa kerrotaan Helsingin vankilasta toimintaympäristönä sekä tarkemmin sakon muutorangaistuksesta.

3.1 Helsingin vankila

Helsingin vankila on 1881 perustettu suljettu vankila, jossa vankipaikkoja on 312 miesvangille. Vankilassa tuomiotaan suorittaa vankeusvankien lisäksi tutkintavankeja sekä sakon muutorangaistukseen tuomittuja vankeja eli sakkovankeja. (Helsingin vankila 2021.) Sakkovangit sijoitetaan Helsingin vankilassa pääsääntöisesti omalle osastolleen vankilan B-siipeen. Osastoinnilla pyritään vaikuttamaan vankilaturvallisuuden lisäksi siihen, että vangeilla on mahdollisuus

kohdennettuun toimintaan. Sakkovankiosastolla toiminta on pääsääntöisesti perushuoltoon ja ulkoiluun liittyvää, sekä virkailijoiden yksilövastaanottoja.

Toistaiseksi pidempiä sakon muuntorangaistustuomioita suorittavien vankien rangaistusajan suunnitelmat laaditaan tehtävään koulutettujen erityisohjaajien toimesta Helsingin vankilassa. Muutoin virkailijavastaanotot painottuvat vapauden valmisteluun pitäen sisällään lähinnä asumiseen ja toimeentuloon liittyviä teemoja. Sakkovankien kohdalla keskeistä on myös päihdehoidon järjesteleminen soveltuvien osin. Päihdehoitoon on mahdollista hakeutua tietyin ehdoin jo vankeusaikana ulkopuolisena sijoituksena.

3.2 Sakon muuntorangaistus ja sen viimeaikaiset muutokset

Sakkovankeudella tarkoitetaan sakon muuntorangaistusta, jossa tuomioistuin muuntaa maksamattoman sakon vankeudeksi. Sakko muunnetaan siten, että neljä maksamatonta päiväsakkoa vastaa yhtä vankilavuorokautta. Jos kyse on uhkasakosta, 30 € sakkoa vastaa yhtä vankilavuorokautta. Muuntorangaistusta edeltää aina yritys periä sakkoa ulosottoteitse. (Oikeusrekisterikeskus 2017.) Sakon muuntamiseen liittyvä prosessi on ajallisesti pitkä ja sakkoa yritetään ennen tuomioistuimeen muunnettavaksi siirtämistä periä henkilöltä useita kertoja. Lisäksi sakon voi muuntamisen jälkeen vielä suorittaa vankeuden alettua viiden päivän kuluessa tuomion alusta, jolloin henkilö vapautuu vankilasta välittömästi (Vankeuslaki 767/2005).

Sakon muuntorangaistuksen käyttö laajeni vuoden alusta 2021, kun muutettu laki muuntorangaistuksista tuli voimaan. Uudistuksessa säädettiin, että toistuvat samankaltaiset sakkorikokset voidaan ottaa tuomioistuimen käsittelyyn ja tarvittaessa muuntaa vankeudeksi, mikäli sakkoa ei saada muuten perittyä. (Oikeusministeriö 2019.) Lain voimaan tulon yhteydessä eduskunta otti kantaa siihen, että sakkovankeutta suorittavien pääsy tarvittaessa ulkopuoliseen laitospäihdehoitoon on turvattava. Lisäksi huomiota tulee kiinnittää tarvittavien päihde-, sosiaali- ja terveyspalveluiden jatkumiseen tuomion aikana ja sen ympärillä. (EV 245/2018 vp.)

Lakimuutoksen ja eduskunnan kannanoton myötä Rikosseuraamuslaitos asetti strategiassaan vuosille 2022-2025 vuodelle 2022 tavoitteet seuraamusten aikaisten palveluiden yhteensovittamisesta muiden viranomaisten palveluiden kanssa ja lyhytaikais- ja sakkovankien ulkopuolisten sijoitusten lisäämisestä. Tämä on käytännössä toteutunut sakkovankihankkeen (2021-2023) muodossa. Hankkeen tavoitteena on ollut paitsi lisätä em. vankiryhmien sijoittumista ulkopuoliseen kuntoutukseen suorittamaan tuomiotaan myös kehittää sakko- ja lyhytaikaisvankien vankila-aikaista toimintaa ja vapautumisen valmistelua. Hanke päättyy tässä muodossa vuoden 2023 kesäkuuhun, mutta tarkoituksena on, että sen aikana luodut toimintamallit ja kehittäminen jatkuvat edelleen. (Rikosseuraamuslaitos 2023.) Rikosseuraamuslaitos on lisäksi sidosryhmäyhteistyön linjauksissaan 2022 linjannut, että sakko- ja lyhytaikaisvankien tarpeisiin muodostetaan yksiköihin tiimejä, jotka mahdollistavat nopean tarttumisen lyhyillä tuomioilla olevien vankien asioihin. Kuntoutuksellisten palveluiden kehittämistä jatketaan ja

pyrkimys on kohti hallittavuutta, ennakoitavuutta ja nopeaa reagointia. (Sidosryhmäyhteistyön linjaukset 2022.)

4 Tutkimusasetelma

Tässä luvussa kuvataan tutkimuksen rakenne. Ensimmäisenä käsitellään opinnäytetyön tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymykset. Tämän jälkeen perustellaan tutkimuksessa käytetyt tiedon keruun ja analysoinnin menetelmät. Viimeisenä esitetään pohdintaa tutkimuksen eettisyydestä ja arvioidaan luotettavuutta.

4.1 Tarkoitus, tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen teoriaosuudessa mainitussa Laurilan ym. (2021) toteuttamassa tutkimuksessa todetaan vankiloiden haasteena olevan tarpeeksi nopeatempoisten kuntouttavien prosessien luominen vastaamaan sakkovankien kuntoutuksellisia tarpeita. Aiempi tutkimustieto todistaa myös, että sakkovangit ovat huonokuntoisia ja usein sosiaalisesti heikossa asemassa. Näin ollen palveluntarpeita on paljon ja aikaa niihin vastaamiseen on vankeuden aikana vähän.

Sakkovankeutta koskevan lakimuutoksen myötä sakkovankien päivittäinen määrä tulee kasvamaan. Rikosseuraamuslaitos on kohdentanut resursseja sakkovankien kanssa tehtävän työn kehittämiseen ja ulkopuolisten sijoitusten lisäämiseen. Näin ollen myös Helsingin vankilalla on ilmennyt tarve kehittää sakkovankiosastoaan vankien tarpeisiin paremmin vastaavaksi.

Aiemmissa tutkimuksissa ja kehittämistoiminnassa sakkovankien omia näkemyksiä palveluntarpeistaan ja niihin vastaamisesta on kartoitettu suoraan valitettavan vähän. Tämän tutkimuksen tarkoituksena onkin selvittää sakkovankien omia näkemyksiä siitä, millaisia kuntoutuksellisia interventioita he vankeusaikana tai sen ympärillä odottavat tai toivovat. Lisäksi tarkoituksena on selvittää mitä sakkovangit itse ajattelevat siitä, minkä elämässä pitäisi muuttua, etteivät he uusisi rikoksiaan. Tutkimuskysymyksinä toimivat seuraavat:

1. Minkälaisia toiveita ja/tai tarpeita sakkovangeilla on vankeustuomion ajalle?
2. Miten sakkovangit kokevat, että heidän rikolliseen käyttäytymiseensä voitaisiin sakkovankisuuden aikana vaikuttaa?

4.2 Menetelmät

Tähän tutkimukseen valittiin laadullinen lähestymistapa, sillä tutkimuksessa haluttiin käsitellä nimenomaan sakkovankien subjektiivisia kokemuksia vankeusajastaan sekä omasta rikollisesta käyttäytymisestään. Laadullinen tutkimus vastaa määrällistä paremmin juuri tällaisiin yksilön

arvoihin, ajatuksiin ja kokemuksiin pohjaaviin tutkimusongelmiin. (Puusa & Juuti 2020, luku 4.)

Tutkimuksen toteuttamiseen käytettiin puolistrukturoituja teemahaastatteluja. Teemahaastattelu sopii tilanteeseen, jossa vastaajien halutaan keskittyvän tiettyihin tutkimusongelman kannalta olennaisiin teemoihin. Teemojen järjestyksellä ei ole väliä, vaan tärkeintä on, että vastaaja saa kertoa oman näkemyksensä jokaisesta teemasta haastattelujen aikana. (Vilka 2021a, luku 5.) Teemahaastatteluun päädyttiin siksi, että vastaajien antamia merkityksiä ja kokemuksia ei haluttu ennalta rajata turhan paljoa, mutta tutkimusongelmaan vastaaminen vaati kuitenkin puheen ohjaamista tiettyihin aihepiireihin. Tutkimuskysymyksien kannalta keskeisiksi teemoiksi valikoituivat taustatiedot, elämäntilanne siviilissä, sakkovankeusaika ja aika vankeuden jälkeen. Taustatietoja kerättiin lähinnä aiemman ja nykyisen rikollisuuden osalta. Elämäntilanteeseen liittyvät kysymykset pyrkivät kartoittamaan henkilön kokemusta omasta tilanteestaan ja niistä muutoksista, joita hän mahdollisesti elämäänsä kaipaa. Sakkovankeusaikaan liittyen vastaajia pyydettiin kertomaan toiveistaan ja tarpeistaan ajalle, sekä kertoamaan muutosehdotuksista, joilla vankeusaika vastaisi paremmin näihin tarpeisiin. Sakkovankeuden jälkeen -teeman alla vastaajat arvioivat omaa rikosten uusimisen todennäköisyyttään ja vankeuden vaikuttavuutta. Lisäksi vastaajia pyydettiin vielä erittelemään minkä tekijöiden elämässään he toivoisivat muuttuvan, jotta vankilaan ei enää tarvitsisi palata. Haastattelurunko löytyy kokonaisuudessaan tämän raportin liitteissä (Liite 1).

Toisaalta menetelmävalinta pohjautui myös tutkimusasetelmaan ja tutkimuskysymyksiin. Haastattelututkimus on järkevä valinta silloin, kun kyse on pienestä tutkittavien joukosta ja tarkoitus on saada yleistyksien sijaan tietoa nimenomaan henkilöiden omakohtaisista kokemuksista. (Alasuutari 2011, luku 4.) Tässä tutkimuksessa oli pyrkimys keskittyä nimenomaan yksilön kokemuksiin omasta vankeusajastaan ja toisaalta omasta rikollisesta käyttäytymisestään. Nämä kokemukset haluttiin taltioida mieluummin puheena kuin esimerkiksi kirjoitettuna, sillä tiedossa oli aiemman tutkimus- ja kokemustiedon valossa, että vastaajista osa saattaa olla haastatteluhetkellä huonokuntoisia. Lisäksi haluttiin varmistaa, että haastateltavat voivat tarvittaessa tarkentaa haastattelukysymyksiä. Haastateltavien määrä oli myös jo etukäteen tiedossa siinä määrin, että sakkovankiosaston vankipaikat ovat rajalliset, haastattelujankohdat jokseenkin sitovia ja haastateltavien tulisi olla haastatteluhetkellä tarpeeksi hyvässä voinnissa vastaamaan kysymyksiin.

4.3 Aineiston kerääminen

Teemahaastattelut toteutettiin tammi-helmikuun 2023 aikana Helsingin vankilassa. Haastateltaviksi valikoitui tänä aikana sakko-osastolla tuomiotaan suorittavia vankeja. Tiedote tutkimuksesta kiinnitettiin osaston ilmoitustaululle, josta se oli käytännössä kaikkien osaston

vankien mahdollista lukea. Tämän lisäksi osaston erityisohjaajat kertoivat omilla vastaanotoillaan vangeille mahdollisuudesta osallistua tutkimukseen.

Osallistumaan halukkaat vangit haastateltiin kolmella eri haastattelukerralla. Haastattelujen aluksi läpikäytiin tutkimuksesta informointi ja henkilötietorekisteriseloste (Liite 2) jokaisen vastaajan kanssa. Näihin perehdyttyään ja mahdollisia tarkentavia kysymyksiä esitettyään vastaajat allekirjoittivat kirjallisen suostumuksen tutkimukseen osallistumisesta (Liite 3). Haastattelut olivat yksilöhaastatteluja ja ne järjestettiin sakkovankiosaston virkailijan huoneessa, jossa paikalla ei ollut haastattelijan ja haastateltavan lisäksi muita. Haastattelut nauhoitettiin ja myöhemmin litteroitiin. Haastateltavia kertyi yhteensä yhdeksän kappaletta. Haastattelujen kestot vaihtelivat kolmestatoista minuutista tuntiin ollen keskimääräisesti 31 minuutin pituisia.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta on ohjeessaan Ihmisiin kohdistuvan tutkimuksen eettisistä periaatteista linjannut, että henkilötietojen keräämisessä kerätään vain tarkoituksenmukaiset henkilötiedot (Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen... 2019). Tämä on huomioitu aineiston keräämisessä siten, että haastateltavilta kerättiin vain tutkimuksen kannalta olennaisimmat henkilötiedot. Näitä olivat vastaajan ikä, nykyinen rikos ja rikoshistoria, sekä elämäntilanteeseen ja päihteidenkäyttöön liittyvät kysymykset. Haastateltavien kanssa käytiin läpi henkilötietojen käsittelyyn liittyvät käytännöt. Lisäksi kerrottiin haastatteluaineiston anonymisoinnista siten, että valmiista opinnäytetyöstä ei pitäisi olla tunnistettavissa yksittäisiä vastaajia. Kuitenkin sakkovankeja Helsingin vankilassa oli tammi-helmikuussa 2023 rajallinen määrä, eli tunnistaminen voi teoriassa olla mahdollista sellaiselle lukijalle, joka tietää tuomiotaan suorittamassa olleet vangit kyseisessä vankilassa kyseisellä ajalla.

4.4 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi

Tehdyt haastattelut analysoitiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla. Tuomi ja Sarajärvi kuvaavat teoksessaan *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (2018) aineistolähtöisen analyysin suorittamista haastatteluaineistoon seuraavalla tavalla. Ensin aineisto litteroidaan sanatarkasti ja perehdytään huolellisesti aineiston sisältöön. Tämän jälkeen aineisto pelkistetään siten, että siitä suodatetaan kyseessä olevan tutkimuksen kannalta epäolennaiset asiat pois. Jäljellä oleva aineisto pelkistetään siten, että sieltä etsitään toistuvia ilmauksia. Nämä ilmaukset kootaan listaksi, josta ryhmitellään samankaltaiset asiat alaluokiksi. Alaluokkia edelleen yhdistetään samankaltaisuuksien perusteella pääluokiksi ja näistä muodostetaan lopulta yhdistävä luokka. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122-127.)

Tällä metodilla analysoituina haastatteluaineistosta nousi kuusi yhdistävää luokkaa, jotka olivat rikollisuuden taustasyyt, muutostoiveet elämässä, vankeuden vaikutukset, rikoksista irrottautuminen ja sakko-osaston kehittäminen. Kaikki analyysissä muodostuneet alaluokat, yläluokat ja näistä johdetut yhdistävät luokat ovat nähtävillä alla olevassa taulukossa.

Yhdistävät luokat	Yläluokat	Alaluokat
Rikollisuuden taustasyt	-Moraali ja elämäntyyli (1) -Toimeentulo (2) -Tunteet (3) -”Pakkotilat” (4) -Suoraan sakkojen maksuun liittyvät syyt (5)	-Yksilön moraali ja näkemykset (1) -Yksilön elämäntyyli (1) -Tulojen puute (2) -Peliongelmat (2) -Edunvalvonnan haasteet (2) -Tunteidenhallinnan haasteet (3) -Adrenaliininhakuisuus (3) -Pyrkimykset päästä vankilaan (4) -Hengissä pysyminen (4) -Sakot ei realistisia maksaa (5)
Muutostoiveet elämässä	-Asuminen (1) -Päihteisiin liittyvät (2) -Toimeentulo (3) -Ihmissuhteet ja mielenterveys (4) -Palveluiden piiriin/kiinni elämään yleisesti (5)	-Asuinpaikan vaihto (1) -Asumismuodon vaihto (1) -Asunnon saaminen (1) -Päihteidenkäytön lopettaminen/vähentäminen (2) -Päihdekuntoutukseen pääseminen (2) -Korvaushoito (2) -Koulutus/työpaikka (3) -Edunvalvonnan lopetus (3) -Tukiin liittyvät (3) -Masennus/ahdistuneisuus (4) -Yksinäisyys, eristyneisyys (4) -Suhteet perheeseen (4) -Parisuhteen/ystävien kaipuu (4) -Tukiverkon puute / palveluista putoaminen (5) -Suunta elämään (5) -Terveyspalveluiden tarve (5)
Vankeuden vaikutukset	-Negatiiviset vaikutukset (1) -Positiiviset vaikutukset (2)	-Motivaatio päihteettömyyteen laskee (1) -Passiivisuus (1) -Yhteydenpidon haasteet (1) -Negatiiviset tunteet (1) -Hukkaan heitetty aika (1) -”Pakkokatko” päihteistä (2) -Tauko siviilielämästä / aikaa miettiä (2) -Vapautumisen valmistelu/asioiden hoitaminen (2) -Terveyspalveluiden saaminen (2)
Rikoksista irrottaminen	-Ikääntyminen (1) -Elämäntilanne (2) -Terveys (3) -Haasteet irrottautumiselle (4)	-Kiinnostus hävinnyt (1) -Väsyminen (1) -Asunnon saaminen/pitäminen (2) -Töiden saaminen (2) -Parisuhde (2) -Vanhemmuus (2) -Sairaudet (3) -Päihderiippuvuus ja siitä eroon pyrkiminen (3) -Rikosten tilannesidonaisuus (4) -Elämäntilanteen muuttuminen (4)

		-Järjestelmän hitaus (4)
Sakko-osaston kehittäminen	-Perushuolto (1) -Rahat & kanttiiniostot (2) -Tupakointikäytännöt (3) -Toiminnot ja mahdollisuudet (4) -Informaation kulku (5)	-Asioiden korjaaminen/puutteet varusteissa (1) -Ruokahuolto (1) -Rahaliikenteen hitaus (2) -Rahojen maksut takautuvasti (2) -Kanttiin toiminta (2) -Puhelinkorttien haasteet (2) -Tupakan ostaminen/hallussapito (3) -Tupakointiaikojen vähyys (3) -Sellitupakoinnin kieltäminen (3) -Aukioloaikojen pidentäminen (4) -Liikunnan lisääminen (4) -Ohjattujen toimintojen lisääminen (4) -Kuntouttavien toimintojen lisääminen (4) -Mahdollisuudet työtoimintaan (4) -Tulovaiheen haasteet (5) -Käytäntöjen sekavuus (5) -Asiat oman tiedon varassa (5)

Taulukko 1: Aineistolähtöinen sisällönanalyysi

4.5 Aineistonhallinta

Tutkimuksessa, jossa kerätään henkilötietoja, on perehdyttävä asianmukaisesti riskeihin, joita henkilötietojen keräämiseen ja säilyttämiseen liittyy. Tutkimusaineiston keräämisessä, säilyttämisessä, luovuttamisessa ja käyttämisessä on noudatettava erityistä huolellisuutta ja tutkimusaineiston käsittely on raportoitava tarkasti. Samoin huolellisuutta tulee noudattaa siinä, kenellä on oikeus kerättyyn aineistoon ja miten, missä ja kuinka kauan aineistoa säilytetään. (Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen... 2019, 11.) Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto (ARENE) puolestaan on ohjeistanut opinnäytetöiden yhteydessä kerätyn aineiston tuhoamisesta. Aineisto tulee tuhota opinnäytetyön valmistuttua, mikäli tutkimuksen teon yhteydessä ei ole informoitu tutkittavia aineiston jatkokäytöstä. (Aineistonhallintasuunnitelman ohjeet 2023,10.)

Opinnäytetyön aineistoa varten laadittiin jo suunnitelmavaiheessa tietosuojaseloste, johon yksilöitiin tutkimuksen aikana kerättävät henkilötiedot ja näiden suojausperiaatteet (Liite 2). Selosteen mukaisesti haastattelut nauhoitettiin ja nauhoitteet säilytettiin tutkijan henkilökohtaisella verkkolevyllä salasanasuojattuna siten, että niihin ei ollut tutkijan lisäksi pääsyä

muilla henkilöillä. Nauhoitteet litteroitiin myöhemmin siten, että haastateltavat koodattiin numeroilla ja aineistosta poistettiin kaikki mahdolliset tunnistetiedot. Litteroidussa aineistossa haastateltavat esiintyvät ainoastaan numeroina, eikä haastateltavia ole mahdollista tunnistaa enää litteroidusta aineistosta. Litteroinnin jälkeen haastattelujen nauhoitteet poistettiin nauhurista ja verkkolevyttä.

Litteroitu aineisto säilytetään niin kauan, kuin se oli opinnäytetyöprosessin ja aineiston analysoimisen kannalta tarpeellista. Valmis opinnäytetyöraportti tullaan korkeakoulun käytäntöjen mukaisesti julkaisemaan Theseus-tietokannassa. Valmiin raportin julkaisemisen jälkeen opinnäytetyön aineisto tullaan tuhoamaan siten, että aineisto siirretään kokonaisuudessaan muistitikulle, joka tuhotaan. Lisäksi mahdollinen paperilla oleva aineisto silputaan.

4.6 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Vastuullinen ja uskottava tutkimus perustuu hyvään tieteelliseen käytäntöön. Yleinen hyvän tieteellisen käytännön ohjeistus on laadittu Tutkimuseettisessä neuvottelukunnassa. Ohjeistuksessa linjataan paitsi tutkimisesta arvotasolla, myös käytännön kysymyksistä. Ohjeessa otetaan kantaa kahdeksaan alakategoriaan, joita ovat toimintaympäristö, tutkimuksen ohjaaminen sekä arvioiminen, tieteellisen työn tekeminen, aineistonhallinta, eettisyys sekä julkaiseminen ja mahdolliset yhteistyöt. Näistä toimintaympäristö ja ohjaamiseen ja arvioimiseen liittyvät kysymykset ovat enemmän tutkimusorganisaatioiden vastuulla. Tieteellisen työn tekemisessä painotetaan tutkimisen suunnitelmallisuutta ja dokumentointia. Aineistonhallinnasta todetaan, että hallintaan tulisi tehdä suunnitelmat ja tarvittaessa sopimukset ja näissä tulisi noudattaa voimassa olevaa lainsäädäntöä. Tekijyyksikysymyksiin liittyen tärkeää on asianmukainen viittaaminen ja mahdollisten sidonnaisuuksien tarkka raportoiminen. (Hyvä tieteellinen käytäntö... 2023, 11-14.)

Tutkimussuunnitelmavaiheessa tutkimukselle haettiin asianmukaiset tutkimusluvut Rikosseuraamuslaitokselta. Tutkimusaineiston hallinta on toteutettu vallitsevien lakien ja tietosuojasetusten perusteella ja se on kuvattu mahdollisimman tarkasti luvussa 4.5. Tämä tutkimus toteutettiin ilman yhteistyötahoja ja oikeudet tutkimusmateriaaliin ovat vain tutkimuksen tekijällä. Tutkija oli tutkimuksen tekohetkellä virkasuhteessa Rikosseuraamuslaitokseen, mutta Rikosseuraamuslaitos ei osallistunut tutkimuksen tekemiseen. Tutkimuksessa on pyritty läpi tutkimuksen eettiseen toimintaan; alustavia eettisiä kysymyksiä käsiteltiin jo tutkimussuunnitelmassa ja käsitellään edelleen valmiin opinnäytetyöraportin pohdintaosiossa.

Tämän tutkimuksen kohteena ovat sakkovangit ja heidän kokemuksensa. Näin ollen on olennaista huomioida ihmisiin kohdistuvan tutkimuksen erityisperiaatteet. Tutkimuseettinen neuvottelukunta on ohjeessaan ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet, ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa linjannut tutkimukseen osallistuvan henkilön oikeuksista. Näitä oikeuksia ovat oikeus suostua tutkimukseen, mutta myös kieltäytyä

tutkimukseen osallistumisesta. Suostumuksen tai kieltäytymisen tulee perustua täysin vapaaehtoisuuteen. Tutkittavalla on myös oikeus peruuttaa suostumuksensa tutkimukseen osallistumisesta tai jättäytyä pois tutkimuksesta milloin tahansa tutkimuksen aikana. Lisäksi tutkittavalle on tarjottava ymmärrettävässä muodossa tieto tutkimuksen sisällöstä, henkilötietojen käsittelystä ja muusta käytännön toteutuksesta. Tutkittavan oikeuksiin kuuluu myös oikeus saada tietoa tutkimuksen vaikutuksista mahdollisimman realistisesti sisältäen tutkimuksen mahdolliset haitat ja hyödyt. Viimeisenä huolehdittavana asiana on, että tutkija ilmoittaa tutkittavalle mahdolliset sidonnaisuutensa. (Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen... 2019, 8-10.)

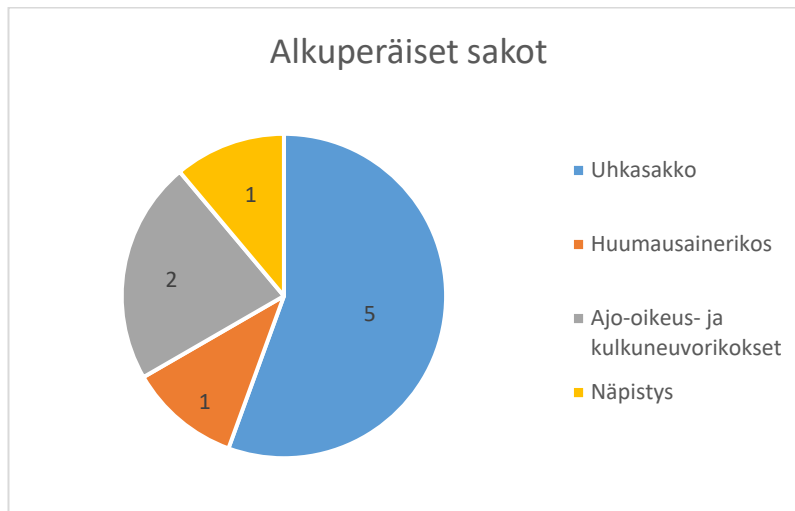
Ihmisiin kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet on huomioitu tutkimuksessa läpi tutkimuksen koko elinkaaren. Tutkittavien suostumus varmistettiin kirjallisesti lomakkeella, jossa he vakuuttavat suostumuksen olevan vapaaehtoinen (Liite 2). Suostumusta edelsi jokaisen tutkittavan kohdalla keskustelu, jossa käytiin läpi tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuksen sisältö, sekä tietosuoja- ja henkilökisteriseloste. Tutkittavat saivat haastattelutilanteesta mukaansa em. selosteen, jossa oli tutkijan yhteystiedot siltä varalta, mikäli he haluaisivat peruuttaa suostumuksensa tai jättäytyä pois tutkimuksesta. Koska tutkittavat olivat vankeja ja näin olleen tutkittavina erityisen haavoittuvassa asemassa, käytiin jokaisen tutkittavan kanssa vielä erikseen keskustelu siitä, että tutkimukseen osallistuminen ei vaikuta heidän tuomioonsa millään tavalla. Tutkittaville kerrottiin myös, että tutkija on kyllä virkasuhteessa Helsingin vankilaan, mutta että tässä tilanteessa tutkijan asema on puhtaasti tutkimukseen keskittyvä ja kaikki keskustelut ovat luottamuksellisia.

5 Tutkimustulokset

Tässä luvussa avataan tutkimuksen tulokset jaettuna kuuteen yhdistettyyn kategoriaan: vastaajien taustatiedot, rikollisuuden taustasyyt, muutostoiveet elämässä, vankeuden vaikutukset, rikoksista irrottautuminen ja sakkovankiosaston kehittäminen. Nämä kategoriat muodostettiin suoraan aineistosta nousseista alakategorioista, joista johdettiin ensin yläkategoriat ja sitten yhdistävät kategoriat. Tarkempi kuvaus aineiston analyysistä löytyy raportin luvusta 4.4. Jokaisesta kategoriasta annetaan suoraan aineistosta peräisin olevia esimerkkejä.

5.1 Taustatiedot

Haastatteluun osallistuneet (N=9) olivat iältään 23-51-vuotiaita miehiä, jotka suorittivat haastattelujen aikaan sakon muuntorangaistusta Helsingin vankilassa. Haastatellut olivat sijoitettuna sakkovankien osastolle. Enemmistö vastaajista ilmoitti muunnetun sakon syyksi uhkasakon, joka oli langennut maksettavaksi, kun vastaaja ei ollut saapunut oikeudenkäyntiin. Muita syitä sakkoihin olivat huumausaineisiin liittyvät rikokset, sekä ajo-oikeus- ja kulkuneuvorikokset (Kuvio 1).

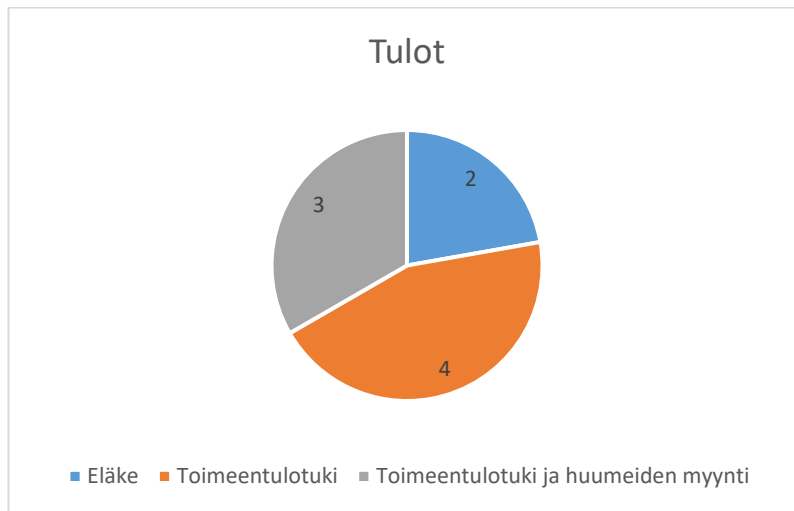

Kuvio 1: Muunnetut sakot

Vastaajista kahdella oli taustallaan ainoastaan sakonmuuntorangaistuksista johtuvia vankeuskausia ja yksi oli ensikertalainen suomalaisessa vankilassa. Lopuilla oli taustallaan sekä aiempia sakon muuntorangaistuksia, että vankeuskausia. Vastaajien aiempi rikoshistoria koostui pääosin omaisuus-, liikenne- ja huumausaineisiin liittyvästä rikollisuudesta.

Haastateltavista kaikilla oli taustallaan nuorella iällä alkanut päihteidenkäyttö. Päihteiden käyttäminen oli aloitettu teini-iässä ja jokainen vastaajista kuvasi käytön olleen ainakin jossain vaiheessa elämää ongelmallista. Vastaajista kaksi oli sittemmin vähentänyt merkittävästi päihteidenkäyttöään ja koki, ettei käyttö ole nykyisellään ongelmallista. Muut seitsemän vastaajaa kokivat päihteiden käyttönsä edelleen haittaavan merkittävästi arkielämää.

Vastaajien toimeentulo koostui pääosin Kelan etuuksista (Kuvio 2). Kahdella vastaajalla oli tulona eläke, loput kertoivat tulonlähteikseen toimeentulotuen. Lisäksi kolme vastaajaa kertoi avoimesti tulojen muodostuvan osaksi huumeiden myymisestä.

Kuvio 2: Vastaajien tulot

Vastaajista suurin osa kertoi, että poliisin kiinniotto ja sakkotuomiolle tuleminen tuli yllätyksenä. Vastaajalla oli saattanut olla jotakin käsitystä tulevasta tuomiosta, mutta tuomion tarkka ajankohta oli selvillä vain yhdellä vastaajista.

5.2 Rikollisuuden taustasyyt

Jotta voidaan yrittää vaikuttaa henkilön rikolliseen käyttäytymiseen, on tärkeää yrittää ymmärtää syitä henkilön rikollisen käyttäytymisen taustalla. Aineistossa esiin tulleet rikollisuuden taustasyyt, eli syyt vankilaan päätymiselle, voitiin jakaa karkeasti viiteen yläluokkaan. Näitä olivat moraalisiin ja elämäntyyliin liittyvät syyt, toimeentuloon liittyvät syyt, pakkotilat ja tunteet. Viidentenä vankeuteen johtaneena syynä olivat sakkojen maksamiseen liittyvät haasteet.

Osa haastateltavista kuvasi rikollisuutensa liittyvän pitkälti omaan elämäntyyliinsä, päihteiden käyttöön ja moraalikäsitteisiin. Laillisten tulojen täydellinen puuttuminen tai riittämättömyys johtivat tilanteeseen, jossa rikoksia tehtiin elämän rahoittamiseksi. Tyypillisimmin rahat kuluivat päihteisiin, mutta haasteita saattoi aiheuttaa myös esimerkiksi uhkapelaaminen tai edunvalvonnan tekemä varallisuuden säätely. Näitä kuvattiin mm. seuraavalla tavalla:

...Se on niinku päästä kii. Et ihmiset tiiätsä ku sä teet rikoksia, ni se ei oo rikosun mielest. Ku se on vähä niinku et.. Sanotaan, et jos sä otat jonku repun täst ja sä viet sen toiseen paikkaan, ni se on meillä sanotaan palvelu, mut teille se on rikos. Tajuutsä. (Haastateltava 1)

Elämäntyyliin liittyivät myös ns. pakkotilat, joissa haastateltavat kuvasivat, että rikosten tekeminen oli pakollista ruuan hankkimisen, päihdeongelman tai muun pakottavaksi koetun asian takia. Haastateltavista kaksi kuvasi myös siviilielämänsä olevan asunnottomuuden ja

päihdeongelman takia niin haastavaa, että he tekevät mieluummin rikoksia päästäkseen vankilaan ja varmistaakseen näin itselleen hetkeksi asumisen ja ruuan.

Haastattelija: Okei. Mites sitte nää sakot, minkä tyyppisistä rikoksista ne on tullu?

No ne on varmaan vaan tälläistä, et on kato pysyny hengissä, ku on ollu tuota asunnottomana ja muuta pitempiä jaksoja. Ni on tommosta turhanpäivästä paskaa joutunu tekee. (Haastateltava 2)

Tossa kohtaa se on vähän pakollinen, jos sä pyörit tuolla niinku vittu. Mä en nää mitään.. Siis niinku kovat pakkaset, ni ainut keino pysyy hengissä on, et vetää riittävän vahvaa kamaa, et sulle ei tuu kylmä. Ettei tuu hypotermia, etkä sä nukahda tonne lumihankeen. Et sä pysyt hereillä aamuun asti, et sä pääset siis jonnekin lämpöseen. Ja sit ku ei halua tehdä rikoksii, koska olisinhan mä voinu siel kilautella montaki paikkaa ihan vaa sen takii. (Haastateltava 4)

Kolmantena taustasyinä rikolliselle käyttäytymiselle haastateltavat kuvasivat erilaisia tunnetiloja ja niiden hallintaan liittyviä haasteita. Moni haastateltava koki turhautumista palvelujärjestelmään ja sen monimutkaisuuteen ja koki yksinkertaisemmaksi tehdä rikoksia laillisten ansioiden tai avun hakemisen sijaan.

Joojoo ja sitte lähinnä toi tukiverkko, et mullakin on aika iso elämäntilanteen muutos ollu tos, ku musta tuli liikuntarajotteinen puoltoist vuotta sitte, ni ni on ollu toi tukiverkko tonne sosiaalipalveluihin vähän hukassa. Et ei oo oikein tienny, et mistä mitäkin apua saa ja toleinoi ja on sitte vähä turhautunu siihen. Siihen niinkun.. Noh, avuttomuuteen ja sit turvautunu siinä sit päihteisiin, et ei oo tuntunu niin palalta. Ollu semmonen kehä tossa. (Haastateltava 3)

Et joku mist tulis sakkoo, ni en mä tekis. Mut jos mä oon yhtää jotenki kiivaammal tai järkevämmäl päällä, ku mun kannattais olla, ni sit mä saatan tehdä jopa jotain. Et kylläpä voin, kylläpä voi, näin voi tehdä. (Haastateltava 7)

Vankilaan haastateltavat olivat päätyneet, sillä rahaa muunnettujen sakkojen maksuun ei yksinkertaisesti ollut. Yksikään vastaajista ei ollut haastatteluhetkellä ansiotöissä, vaikkakin jotkut olivat olleet vielä alkuperäisen sakon saamisen aikaan. Pääosin Kelan etuuksista koostuvilla ansioilla ei suurempien sakkojen maksaminen ollut realistinen tavoite.

Ni mä haluisin näyttää vähä kunnioitusta Suomen valtiolle takasin, et mä hoitaisin niistä sakoista osan ainaki oikeesti, ettei sit tulis takas istuu. Ja taas valtion kustannuksista maksaa ku mä istun tääl. Et mä saan anteeks rahaa ja mä maksan rahaa samaan aikaan, tiätsä. Ni mä haluisin näyttää kunniaa vähä takas, et mä jopa hoitaisin nää, mut 2000€ toimeentulotuista.. Et vuos aikaa maksaa on ehkä vähä liikaa, sanotaa et kavennetaa se puolee vuotee. Ni joka toinen tuki tavallaa. Ni sanotaa, et on se maksettavis, mut aika vaikeeta. (Haastateltava 6)

Taustasyyt rikolliselle käyttäytymiselle olivat siis moninaisia, mutta suurilta osin elämäntilannesidonnaisia. Päihdeongelmat ja pitkittynyt asunnottomuus haastoivat vastaajien

elämänhallintaa ja aiheuttivat sen, että vastaajat turvautuivat rikoksiin. Ainoa yksilön ajatteluun liittyvä tunnistettava syy rikolliselle käyttäytymiselle oli yksilön moraalikäsitelmä. Yksilön ominaisuuksista rikollista käyttäytymistä selitti lähinnä tunteidenhallinnan ja -käsitteilyn haasteet.

5.3 Muutostoiveet elämässä

Haastateltavien kuvaukset muutostoiveista oman elämänsä suhteen jakautuivat viiteen eri yläluokkaan; asuminen, päihteet, toimeentulo, ihmissuhteet ja mielenterveys sekä yleisesti elämään kiinnittyminen. Haastateltavilta kysyttiin suoraan lisäksi minkälaisia muutoksia tulisi tapahtua, jotta he eivät enää palaisi vankilaan tai tekisi rikoksia. Seitsemän yhdeksästä vastaajasta kertoi vastausten rikollisuuden lopettamiseen ja oman elämän muutostoiveisiin olevan täsmälleen tai osittain samat. Kolme vastaajista oli jo irrottautunut rikollisesta elämästä ja suoritti useamman vuoden takaisia tuomioita. Yksi kertoi rikollisesta elämästä irrottautumisen vaativan päihteiden käytön ja toisaalta huumeiden myymisen lopettamista, mutta hän ei ollut näistä valmis luopumaan, joten oman elämän muutostarpeet ja rikollisuudesta luopumiseen tarvittavat asiat eivät kohdanneet. Lisäksi yksi haastatelluista toi esiin, että vaikka kokee oman elämänsä muutostoiveet ja rikollisesta elämästä luopumiseen tarvittavat asiat samoina (asunnon saaminen ja työpaikka), niin uskoo, että nämä eivät kuitenkaan oikeasti saisi häntä lopettamaan.

Muutostoiveet olivat vastaajasta riippumatta melko yhteneviä. Merkittävin ja selkeästi eniten vastattu muutostoive liittyi jollain tavalla asumiseen. Kahdeksan yhdeksästä vastaajasta ei ollut tyytyväinen asumisratkaisuunsa. Viidellä ei ollut haastattelujen hetkellä asuntoa ollenkaan ja kolme asui asuntolassa. Yhdeksäs vastaaja oli juuri saanut asunnon oltuaan useamman vuoden kodittomana. Asunnottomuuden ilmeisten haittojen lisäksi myös asuntola-asuminen koettiin rikoksettomuuden ja elämässä eteenpäin pyrkimisen kannalta haastavaksi, sillä asuntoiloissa päihteet ja rikokset ovat arkipäivää.

No mä toivoisin muutosta lähinnä siihen, et ihmisille annettas anteeks sitä, jos on.. Osottaa.. Ja onhan se totta, et onhan se saanu paljonki ansioo nykypäivänä, et ei välttämättä enää katota.. Sä pystyt saamaan nykyään työpaikan, vaikka sul oliski vankilatuomioita takana. Kunhan sä vaan osotat, et oot aktiivinen ja luotettava. Et se on ihan hyvä homma. Mut sitte asunnot ja muut, ni nyt kun mä tästäkin lähden, ni mä todennäkösesti saan taas jonku asuntolapaikan. Niin mihin se mut vie? Siin naapurissa käydään huumekauppaa viereises oves.

Haastattelija: Eli sä toivoisit, että sä voisit saada ehkä jonku hajasijotetun oman asunnon tai muun ratkasun vai?

Esimerkiks. Koska jokaseen näihin asuntoloihi, ni niihinhan ei saa viedä lähellekää lapsia. Et sehän on ihan helvetinmoinen rikos, jos sinne vie lähellekään. Sielhän on raiskareita ja pedofiilejä ja ties mitä kaikkii ötököitä niinku. (Haastateltava 9)

Muita muutostoiveita haastateltavat kuvasivat liittyen päihteisiin, toimeentuloon, ihmissuhteisiin ja mielenterveyteen. Toiveita tuotiin esiin myös yleisesti siihen, että saataisiin suunta elämään ja löydettäisiin tarpeellisten palveluiden piiriin. Päihteisiin liittyen vastaajista useampi oli jo tuomiota edeltävästi tehnyt mielestään riittävät muutokset. Yksi vastaajista toivoi voivansa vähentää käyttöä. Yksi vastaajista oli tuomiota edeltävästi ollut juuri päihdekuntoutusjaksolla ja yksi oli menossa tuomiolta suoraan päihdekuntoutukseen.

Ni joku tämmönen niinku intohimo elämässä, plus jonkisortin koulutus. Ja ne ei tarkota palkkatyötä välttämättä. Voinhan mä kouluttautuu vaikka perhosten tutkimisee tiiätsä, tai ihan mihin vaa. Ni niinku joku suunta tääl yhteiskunnassa. Joku, et tiitsä ku sä löydät tonne Piritorille, ni.. Nyt se vast tuli mun suusta, joku suunta. Tää on niin pimeetä, ni joku suunta tavallaan elämässä olis hyvä saada. (Haastateltava 8)

Toimeentuloon liittyvät muutostoiveet liittyivät ansiotyön lisäksi tukien ajantasaisiksi saamiseen. Useampi vastaaja koki Kelan kanssa asioinnin haastavaksi, minkä seurauksena tukia oli jäänyt saamatta useilta kuukausilta. Ansiotyöhön liittyen osalla oli hyvinkin tarkkoja suunnitelmia ammatinvalinnasta ja urapolusta. Useampi haastateltavista kuitenkin sanoi, ettei ansiotyön miettiminen ole ajankohtaista ennen asunnon saantia.

Ihmissuhteisiin ja mielenterveyteen liittyen haastateltavat kuvasivat rankkoja masennusjaksoja ja itsemurha-ajatuksia, joista he toivoivat pääsevänsä eroon. Elämä asunnottomana ja päihdekierteessä koettiin jatkuvana selviytymistaisteluna, johon vankeusjaksot toivat joskus toivottujakin taukoja. Useampi haastateltava koki yksinäisyyttä ja kaipasi aitoja ystävyys- ja parisuhteita.

...Et sillee tää on aika rankkaa, ku mul ei oo ikinä ollu tämmöst tilannetta mikä mul nyt on. Ja mä yhesvaihees olin jo ihan vitun epätoivonen. Polvistuin tuol noin ja olin et ei vittu, en mä jaksa enää elää. Alko menee niin syviin vesiin. Mä olin, et en mä halua enää elää täällä. Mut se ajatusmaailma on menny pois. Onneks se on karistettu. Mä itse karistin sen. Mä vedin itteeni pari litsarii, et ethän sä nyt voi tommost ajatella tai tehdä. Mut ei se oo kyl oikeesti. Mul on semmonen risa elämä pyörii tuol ja miettii mist saa sen pari euroo. Et ennemmin mä oon linnas ku pyörin tuol ja mietin sitä parii, iha oikeesti. Mä ennemmin syyllistyn vaikka johonki ryöstöön, mist saa pari-kolme vuotta helposti, ainakin mun taustoilla. Niini ei tarvii tuol tiiät sä kitua. Kitua suomen kielellä. (Haastateltava 4)

Vastaajien itsensä kertomana muutostoiveet siviilielämässä olivat siis pitkälti sosiaali- ja terveyspalveluissa tuotettavia palveluita. Asumisen haasteiden korostuminen ei pitkittyneessä syrjäytymiskierteessä olevien kohdalla ole yllättävää ja toisaalta syrjäytymiseen liittyvät pitkälti myös ansionhankkimisen ongelmat. Sakkovangit näyttäytyvät muutostoiveidensa suhteen moniammatillisesti haastavina, sillä kuten teoriatiedon valossa on nähtävissä, olisi kaikkiin elämän osa-alueisiin syytä vaikuttaa jollakin tavoin yhtäaikaaisesti. Mielenterveyden haasteet ovat usein samanaikaisia päihdeongelmien kanssa, päihdeongelmat tuovat merkittäviä haasteita taloudenhallintaan ja tulotasoa ei ole mahdollista nostaa käymättä ansiotöissä.

Asunnottomuus ja päihdeongelma puolestaan vaikeuttavat ansiotyön saamista ja pitämistä. Toisaalta useampi vastaaja oli siviilissä myös kokonaan palveluiden ulottumattomissa, eivätkä he osanneet hakea tai kyenneet hakemaan itselleen tarvitsemiaan palveluita.

5.4 Vankeuden vaikutukset

Haastateltavat kuvasivat vankeusajalla olevan tällaisenaan sekä positiivisia että negatiivisia vaikutuksia. Tutkimuksen tavoitteena on sakkovankiosaston kehittäminen, joten näiden vaikutusten tunnistaminen ja ymmärtäminen on oleellista.

Ehdottomasti merkittävin ja eniten mainittu positiivinen vaikutus oli vankeuden tuoma ”pakkokatko” siviiliaikaiseen päihteiden käyttöön. Yksikään vastaaja ei kokenut tätä huonona asiana, vaan vankeuden tuomalla päihteettömyydellä nähtiin olevan positiivinen vaikutus mm. mielialaan, tulevaisuuden suunnitelmiin ja omaan terveyteen. Vankeusaika nähtiin mahdollisuutena levätä siviilielämän paikoin kaoottisesta elämäntilanteesta ja aikana, jonka voi käyttää asioiden miettimiseen ilman häiriötekijöitä. Etenkin asunnottomat vastaajat kokivat, että vankeusaika toi hetkellistä turvaa, sillä tarjolla oli ruoka ja katto pään päällä.

Mut silti mulla oli nää tuomiot niinku perässä. Et tiesin et oli paljon sakkoja maksamatta. Siis rehellisesti en oo ollu poliisin kanssa tekemisissä. Et mul on ollu nää sakot varmaa vuoden. En oo jääny kiinni varmaa vuoteen tai kahteen vuoteen. Et tiesin et jotain mul on. Ja varsinki tää talvi oli, siis tää talvi oli vittu pahin rehellisesti. Et tää talvi, ni mä aloin käyttää niinku vahvempii päihteitä ja tälle. Et mä myönnän sen rehellisesti. Ja se oli se positiivinen juttu, et jos mä jään kiinni, ni sit tulee niinku katko. Et pääsen pois ja eroon kaikest huumeiden käytöst ja tälle. Et se oli mulle positiivinen, et se ei ollu ollenkaan paha. (Haastateltava 1)

...Tää on omalla tavallaan, se että sä saat olla sellikaverin tai saat olla omissa oloissas tossa noin. Ja se, että saat olla katto pään päällä. Sun ei tarvi murehtii siitä, et sulla olis niinku ruuan puolesta mitään, et sun tarvis mennä tekee rikkoksi ja sit taas joutuu putkaan, selittelee tekosias ja olee nöyränä ja nöyristele. Se on helpottava tekijä. (Haastateltava 9)

Positiivisina vaikutuksina nähtiin myös mahdollisuus saada apua siviiliasioidensa hoitamiseen ja ylipäättään vapautumisen valmisteluun. Yksi vastaaja kertoi saaneensa myös vankiterveydenhuollon puolelta apua terveysasioidensa hoitamiseen siviilissä.

Haastattelija: No koetko sä, että vankila tai vankeusaika olis auttanu sua jotenkin?

Tämmöset, tämänkaltaset keskustelut auttaa ja se, et näkee sitä erityisohjaa, ketä haki mut tähän. Ni sillä oli erittäin positiivinen vaikutus. Se sai suoraan mun asioihin.. Ku eihän ne, jos sä soitat Kelaan ja sanot niille ihan mitä tahansa. Ja sul näkyy siellä, et ahaa tää jätkähän ei oo kuuteen kuukauteen, seitsemään kuukauteen, toimittanu tiliotteita ja sit se on saanu yhen kuukauden rahaa siinä välissä. Ni eihän ne nyt usko sitä, et mult on taas viety henkkarit uudelleen. Vaikka näin oli ja näin on. Ja se saa vähän niinku herätetty tota Kelan toimintaakin siinä määrin, et oli yks tommonen Facetime-puhelu ja siinä se meni niille perille. Et täs on kyl tosi iso niinku oikaseva tekijä, et pidetään

huoli siitä vapautumisesta. Et on joku paikka tai on ainaki rahaa, et voit mennä vaikka hotelliin tai johonki. Et ei tarvi jäädä tonne noin pyörimään ja miettimään, et mä meen Alkoon sit tai jotain. Tai, et meen tost jostain kulmilta ostaa nisteiltä sit kamaa. Et pääsee vaikka sit sen kaman avulla sit sisään johonki tai muuta. Et on, et kyllähän tää on parempaan päin menossa huomattavasti. (Haastateltava 9)

Haastattelija: No minkälaiseen tilanteeseen sä palaat siviiliin, onks joku muutunut siellä?

On, mä oon saanu, mul on aika tapaamiseen sosiaalain kanssa. Te-toimistos mun pitää kans käydä. Sit mä oon jonossa asumisen tukeen. Mä oon saanu basically enemmän apuu täällä, ku ulkomaailmassa. Jos rehellisesti sanotaan. Sit ku mä pääsen pois, ni ei mul oo kaikki kondiksessa, mut enemmän ku tiäks ikinä on ollu. (Haastateltava 1)

Kaksi vastaajista koki, että vankeusaika tällaisenaan laskee motivaatiota päihitteettömyyteen jatkossa. Tämä johtui osastolla muilta vangeilta kuullusta päihdepuheesta, mutta myös vankeusajan passiivisuudesta. Passiivisuus aiheutti paljon negatiivisia vaikutuksia mm. kehollisten kiputilojen, ajattelun ”jumiutumisen” ja tylsistymisen vuoksi. Yksi vastaajista koki, että vankeusaika on täysin hukkaan heitettyä aikaa.

Haastattelija: Miten sä koet, että sun tuomio on tähän asti sujunut?

Mites tää. Aika tylsäähän tuolla on olla. Yritän käydä ees siin ulkoilussa, siin tunnin ulkoilussa. Et saa edes vähän raitista ulkoilmaa. Tuol menee ihan jumiin tiiätsä pää tuolla sellissä. Ei pelaa pää. Ku sä joudut olee sellissä koko ajan. Et ei pääs liikkumaan mihinkään. Makaan vaan pelkästään. Menee ihan tönköks. (Haastateltava 6)

Negatiivisia vaikutuksia oli myös sillä, ettei osa vastaajista päässyt pitämään yhteyttä läheisiinsä. Aika vankilassa, erossa läheisistä ja suuri osa vuorokaudesta suljetun oven takana aiheutti osassa vastaajista sellaisia tunteita, kuten yksinäisyys tai ahdistus. Lisäksi tulotilanteeseen liittyy osalla vastaajista pelkoa ja ahdistusta.

No mä oon joku tosi kiltti ihminen, ni mulla oli tavallaan kaikki pelot ekaa kertaa ku mä tulin. Ni kaikki pelot hyökkäs päälle. Vähä ku olis joutunu johonki lastenkotiin tiiätsä kyynel silmässä. Sit nopeesti tajus, et okei nää asiat. Ja sit sä törmäät nopeesti, et okei aikaa pitäs kuluttaa.

Haastattelija: Minkälaiset asiat sua sit pelotti tai ahdisti tai?

No ehkä se on se, ku sut on ekaa kertaa siirretty suljettuun ympäristöön paikkaan uus ja paikkaan, ettet tiiä järjestystä ja muuta vielä. Niin siin jotenki yksinäiset tunteet tulee pintaan ja tämmöset. Se on niinku, surullista olis ehkä lähin kuvaus tunnemaailmassa jotenkin. Ni kyl siit pääsee parii päivää tyylii yli. Sit sä oot vähän sillee surkeena ja vähä sillee turistina, et mitä tääl tapahtuu. (Haastateltava 8)

Sakkovankien vankeusaika on aina lyhyt, maksimissaan 40 päivää. Lyhytkin vankeusaika voi vastausten perusteella kuitenkin tuottaa yksilölle merkittäviä muutoksia sekä positiivisessa

että negatiivisessa mielessä. Sakkovankien sosiaalisten asioiden hoitoon nykyisin keskitetyt resurssit vaikuttavat tuottavan yksilöille positiivisia kokemuksia ja auttavan siviiliin palaa- mista. Toisaalta negatiiviset vaikutukset voivat olla merkittäviä sellaisten vankien elämässä, jotka eivät tule vankilaan toistuvasti ja lain mukaan tällaiset negatiiviset vaikutukset tulisi mahdollisuuksien mukaan minimoida. Vankeusrangaistuksen, jota myös sakkovankeus on, ensi- sijainen rangaistuselementti on vapauden menetys. Kuitenkin sen lieveilmiöt lienevät jossakin määrin välttämättömiä. Vastajaat kertoivat kuitenkin sellaisista negatiivisista vaikutuksista, joihin vaikuttaminen olisi mahdollista.

5.5 Rikoksista irrottautuminen

Haastateltavat puhuivat haastatteluissa jonkin verran rikollisuudesta irrottautumisesta suo- raan. Syyt rikollisen elämän taakse jättämiseen tai sen suunnittelemiseen liittyivät ikään, elä- mäntilanteen muutokseen ja terveyteen. Vastajaat kuvasivat myös haasteita liittyen rikok- sista irrottautumisessa lähinnä liittyen siihen, että elämäntilanteen muuttuessa myös rikolli- nen käyttäytyminen loppuu tai alkaa uudelleen.

Osa haastatelluista koki olevansa väsyneitä rikolliseen elämään. Ikääntyminen oli osan koh- dalla tarkoittanut sitä, että kiinnostus rikosten ja päihteiden täyttämään elämään oli hävin- nyt.

Haastattelija: Sä sanoit, että sä oot kuitenkin nyt ollu kolme-neljä vuottakin nyt tekemättä rikoksia, niin mikä se sun motivaattori siihen on?

No on siihen aika montakin. Lähinnä toi väsyminen, että kun on tuolla kadulla 20 vuotta pyöriny noissa piireissä ni on huomannu, et ei se ainakaan mitenkään parempaan suuntaan mee, päinvastoin. Että on vähä niinku halu ollu irrottau- tuu jo pidemmän aikaa tosta ns. kadulta. (Haastateltava 3)

Elämäntilanteeseen sidonnaiset asiat olivat sellaisia asioita, kuten asuinpaikka, työllisyysti- lanne, parisuhde ja vanhemmuus. Etenkin parisuhde oli useamman vastaajan kohdalla johta- nut aiemmin rikoksettomiin jaksoihin. Yksi rikollisen elämän jo taakseen pääosin jättänyt vas- taaja kuvasi vanhemmuuden olevan pääsyy rikoksettomuuteensa ja pyrkimyksiinsä kohti rai- tista elämää. Myös oma heikentynyt terveys koettiin motivaationa vaihtaa elämäntyyliä ja lo- pettaa rikosten tekeminen.

Useampi vastaaja kuvasi omaa suhdettaan rikolliseen elämään siten, että ei tietoisesti tai ak- tiivisesti hakeudu rikosten pariin tuomion jälkeen, mutta ei silti koe täyttä varmuutta siitä, että rikollinen elämä olisi taakse jäänyttä. Rikoksettomuus koettiin vahvasti sen hetkiseen elämäntilanteeseen liittyvänä ja elämäntilanteen muuttuessa paluu rikosten pariin nähtiin mahdollisena. Myös oikeusjärjestelmän hitauden koettiin heikentävän motivaatiota, sillä teh- dyistä rikoksista saattoi olla jo vuosia ja tuomioita saattoi olla silti vielä tulossa.

No sanotaanko nyt vaikka näin, että mä en oo paljon rikollisuutta harrastanu kahteen - kolmeen vuoteen enää. Mutta tää on tää Suomen oikeusjärjestelmä, ku tää on niin perkeleen nopee, et nyt tälläkin hetkellä mä istun neljä vuotta vanhoja sakkoja, ni tota nää vaan seuraa valitettavasti perässä. Että mulla on vieläkin tulossa asioita, vaikka mä en oo kolmeen vuoteen ollu poliisin kanssa tekemisissä. Mutta silti on vissiin pakko tulla uudestaan vielä kerran. (Haastateltava 3)

Desistanssiin liittyvä puhe noudattelee siis pitkälti jo olemassa olevaa tutkimustietoa, jonka perusteella rikollisuudesta irrottautumiseen kannustavat sellaiset muutokset yksilön elämässä, kuten vanhemmuus tai parisuhde. Myös ikääntyminen, rikolliseen elämäntyyliin väsyminen ja heikentynyt terveys ovat tunnettuja desistanssia edistäviä tekijöitä. Suomalaisen oikeusjärjestelmän hitautta on kritisoitu tuomittujen toimesta myös aiemmissa alan tutkimuksissa.

5.6 Sakko-osaston kehittäminen

Viimeisenä aineistosta esiin nousevana teemana oli tutkimuskysymysten mukaisesti sakko-osaston kehittäminen. Jokainen haastateltava nosti esille joitakin kehityskohtia. Ajatukset kehittämisestä jakautuivat viiteen yläluokkaan. Kehittämisen tarvetta nähtiin perushuollossa, rahoissa ja kanttiiniostoissa sekä tupakointikäytännöissä. Lisäksi osastolle kaivattiin lisää toimintoja ja mahdollisuuksia sekä selkeämpää informointia läpi vankeusajan, etenkin tulovaiheessa.

Perushuoltoon liittyen haasteita nousi esiin ruuan riittämisessä ja asioiden korjaamisessa. Yksi vastaaja kertoi sellin rikkinäisestä tv:stä, toinen vuotavasta lavuaarista. Yksi vastaaja ei ollut saanut ollenkaan tyynyä selliinsä pyynnöistään huolimatta. Ruokaan liittyen useampi vastaaja toi esiin, että ruokaa saa tarpeeksi ja se on maistavaa. Kaksi vastaajaa kertoi kuitenkin, että osaston ollessa täynnä ruokaa ei riitä tarpeeksi kaikille osaston vangeille.

Lähinnä noi perusjutut pitäis olla kuitenkin. Ruoka ja sitte tupakointi. Ja sitte just esimerkiks sitä tv-piuhaa ei oo niinku ni. En mä tajuu miks se tv pitää siellä olla saatana. Se on aika tylsä taulu katella kuitenkin loppupeleissä. Sinäänsä se ei naurata yhtään, mutta täällä on pakko yrittää jollekin hymyillä tai muuten tulee hulluks. (Haastateltava 5)

Rahoihin ja kanttiiniostoihin liittyen vastaajat kokivat haastavana sakkovankien lyhyet tuomiot. Rikosseuraamuslaitoksen vankitilijärjestelmä koettiin kankeana ja hitaana. Käytännössä osa vangeista ei saanut kanttiiniostoja koko tuomionsa aikana, koska vankilan toimintaraha tilitetään vankitilille takautuvasti useamman viikon viiveellä. Mikäli saapuvalla sakkovangilla ei vankilaan tullessaan ollut mukana käteistä rahaa, joka olisi voitu tallettaa vankitilille, ei hänellä ollut käytössään rahaa kanttiiniostoihin. Useampi vastaaja koki haastavaksi sen, että ilman rahaa kanttiinista ei voinut ostaa puheaikaa, jota olisi voinut käyttää yhteydenpitoon läheisten kanssa. Ilman mahdollisuutta soittoihin ei ollut myöskään mahdollisuutta pyytää

läheisiä siirtämään rahaa. Rahan siirto omalta siviilitililtä tilisiirtomakkeella koettiin hitaana vaihtoehtona. Kanttiinista kaivattiin puheajan lisäksi tupakkaa.

Useampi vastaaja koki vankilan tupakointikäytännöt riittämättömiksi. Vankeuslain 7 luvun 6a §:n mukaan tupakointi on kielletty vankiloiden sisätiloissa ja vankilan tulee tarjota vangeille mahdollisuus tupakoimiseen ulkotiloissa vähintään kerran päivässä (Vankeuslaki 767/2005). Sakko-osastolla vangeilla on tällä hetkellä mahdollisuus tupakoida kolmesti päivässä ulkoilun yhteydessä halutessaan. Kuusi yhdeksästä vastaajasta koki tupakointiin liittyvät rajoitukset haastavina ja toivoivat niihin muutosta.

Ehdottomasti eniten vastaajat toivoivat muutoksia osaston aukioloaikoihin ja toimintoihin. Kahdeksan yhdeksästä vastaajasta toivoi osastolle lisää toimintoja ja sellien aukioloaikojen pidentämistä. Nykyinen hyvin suljettu päiväjärjestys koettiin epärealistisena mm. vankiprofiilin takia. Osastolle toivottiin mahdollisuuksien mukaan lisää liikuntamahdollisuuksia esimerkiksi kuntosalin- tai palloiluvuorojen muodossa. Lisäksi vastaajat toivoivat mahdollisuuksien mukaan lisää yksilö- ja ryhmämuotoisia kuntouttavia toimintoja ja mahdollisuutta osallistua vankilan työtoimintaan.

Siis nyt tietenkä on laki, et sisäl ei voi polttaa röökii, ni ton mä haluisin muuttaa. Sit mä haluisin muuttaa aikoja kans sillee, et tietenkä me ollaa niinku sakkovankeja, et ei me olla tehty mitään sellasia rikoksia tai tälle, ni se vois olla kiva jos ovet vois olla vähä enemmän auki. Tiäks ei sillee niinku kokonaa auki, et ei koko päivää, mut vähä enemmän auki. (Haastateltava 1)

...Ja sitten itseasiassa haluisin töihinkin, mä olen aina ollut töissä. Mut kun mä olen sakkovanki, niin mulla ei ole työmahdollisuutta. Tai sit jonkin sortin ees semmonen pienimuotoinen non-stop kurssi. Mikä järjestettäis vankilan sisällä, mistä sais pari euroa. Semmoset niinku elämän perusedellytykset. Niinku nää perus: pyykin peseminen, ei tarvi olla mitään erikoista. Mut pyykin peseminen, itsehygienia, muiden ajatteleminen ja tommoset perusasiat, mitä näil kaikilla täällä ei oo missään nimessä. (Haastateltava 4)

No siis lähtee ihan siis tota että on ilmeisesti niin kova henkilöstövajaus, että meillähän on ovet tyyliin kokoajan kiinni. Et me ollaan 22 tuntii vuorokaudesta tuolla kopissa. No ei se mitään, meneehän aika sielläkin ihan samalla lailla kun täällä muuallakin. Mutta kyl se niinku sillai ku jengi vetää ton puoltoist kuu-kauttakäin erittäin ankeissa oloissa ja se ei oo mitään muuta ku tota makaa-mista, ni se ei ainakaan edistä kenenkään terveyttä tai motivaatioo päihdeettömyyteen tai mitään muutakaan. Et kyl se on aika kamalaa täl hetkellä toi- lanne tuol sakko-osastolla.

Haastattelija: Eli toivoisitko sä, että ovet olis enemmän auki tai olis jotain ohjattua?

No joo tai että olis niinkun kuntosalimahdollisuutta ja muuta. Et ei sen nyt tarvi kauheen kummallista olla. Että jokunen tunti toimintaa per viikko lisää, että.

Iltaulkoilut, pari saliikin ni se tekis jo ihmeitä. Mutta kun se on yhtä lusittamista, niin kyl se on silleen että.. Noh, kaikkeen tottuu, et ihminen on aika sopeutuvainen eläin. (Haastateltava 3)

Viimeisenä esiin nousevana teemana oli osaston tiedonkulku. Useampi vastaaja kuvasi tiedonkulun osastolla olevan sekavaa. Etenkin tulotilanteen perehdytykseen toivottiin selkeyttä, mutta useammassa vastauksessa tuli ilmi myös peruskäytänteiden vaihtelevuus. Useiden asioiden koettiin olevan sen varassa, että henkilö itse tietää ja osaa vaatia niitä.

Kun on valitettavasti sitä kokemusta täältä vankilasta, ni osaa pitää huolen itestään. Ni tietää, että sinne selliin ei tuu yhtään mitään, että kaikki täytyy jankuttamalla vaatia. Et kun tietää sen, ni täytyy alottaa heti ku tulee. Kyl ne viikossa kahdessa asiat järjestyy. Mutta se on noille vähän ankeeta, jotka ei tiedä niistä omista oikeuksistaan tai miten tää toimii. Niil menee tommonen muutaman viikon tuomio siihen, et ne ei tiedä viel lähtiessäänkään, et miten olis pitäny toimii.

Haastattelija: Okei, eli kaipaisit sä jotenkin selkeämpää informointia ehkä?

Kyl siellä pitäs olla, kun tuollakin on niin paljon noita untuvikkoja, jotka tulee ensimmäistä kertaa linnaan. Ni eihän ne tiedä mistään mitään. Ni semmonen pieni rutiininomainen perehdytys kaikille uusille, vaikka kirjallisesti, ni se vois olla ihan niinku paikallaan. (Haastateltava 3)

Haastateltavien esiin tuomat kehityskohteet linkittyivät siis osin suoraan aiemmin esille tuotuihin vankeuden negatiivisiin vaikutuksiin ja niiden minimoimiseen. Passiiviseen vankeusaikaan kaivattiin lisää toimintoja ja vähemmän aikaa suljettujen ovien takana. Vankiprofiiliin vetoaminen lienee haastateltavien osalta ymmärrettävää, sillä sakkovankien rikokset ovat ni mensä mukaisesti johtaneet sakkoihin, eli kyse ei missään määrin ole lain silmissä vakavimmista rikoksista. Silti sakkovankiosasto on yksi vankilan suljetuimmista osastoista ja vankeusvankien sellien aukioaloajat ja toimintamahdollisuudet ovat merkittävästi sakkovankiosastoa laajemmat. Tämä selittyy osaltaan vankilaturvallisuudella siten, että sakkovankiosaston vaihtuvuus on suurta ja vankituntemus jää näin hataralle pohjalle. Suuri vaihtuvuus tuo aina mukanaan vankilaolosuhteissa sellaisia lieveilmiöitä, kuten yleinen levottomuus, päihteet ja paikkojen rikkominen. Tämä selittää osaltaan perushuoltoon liittyviä puutteita. Tiedonkulun epäjohton mukaisuus on varmasti osaltaan seurausta suuresta vankivaihtuvuudesta, mutta toisaalta se on myös asia, johon vankilan työntekijöiden on verrattain helppoa vaikuttaa.

6 Johtopäätökset ja tuotokset

Tässä luvussa nostetaan esiin tutkimuksen aineistosta nousseet merkittävimmät johtopäätökset ja pohditaan niiden suhdetta aiempaan teoria- ja tutkimustietoon. Näkökulma on tutkimuskysymyksistä lähtevä. Lisäksi tässä luvussa kerrotaan johtopäätöksistä nousseista konkreettisista kehityskohteista, joita ovat mm. sakko-osaston tulo-opas, sekä asumisen ryhmä.

6.1 Johtopäätökset suhteessa tutkimuskysymyksiin

Opinnäytetyön tarkoitus oli vastata tutkimuskysymyksiin siitä, minkälaisia toiveita ja/tai tarpeita sakkovangeilla on vankeustuomion ajalle ja miten sakkovangit kokevat, että heidän rikolliseen käyttäytymiseensä voitaisiin sakkovankeuden aikana vaikuttaa.

Sakkovankien toiveet vankeustuomion ajalle olivat melko konkreettisia. Vangit puhuivat haastatteluissa lähinnä toiminnallisemmasta vankeusajasta, jolloin olisi mahdollisuus pitää yhteyttä läheisiin. Vankien tarpeet siviilielämän puolella liittyivät pääosin asumiseen ja toimeentuloon ja näihin liittyen monet kokivat saaneensa tuomiolla apua. Silti useampi vanki toivoi lisää mahdollisuuksia kuntouttaviin yksilö- tai ryhmätapaamisiin. Näiden tapaamisten sisällön toivottiin olevan lähinnä siviilin tilanteeseen muutosta tuovia ohjauksellisia tapaamisia, kuten asumiseen tai toimeentulon selvittelyyn liittyviä tapaamisia. Näitä sakkovankiosastolla tarjotaan jo tällaisenaan ja näissä osaston pääpainopiste nykyisellään onkin. Ryhmämuotoista ohjattua toimintaa toivottiin esimerkiksi arjen taitoihin liittyen. Tällaista toimintaa järjestetään Helsingin vankilan lyhytaikaisvankiosastolla, jonne sakkovangeilla on mahdollisuus pyytää siirtoa, mikäli osastolla on tilaa.

Vankeusajalla koettiin tällaisenaan olevan useita myönteisiä vaikutuksia. Laurila ym. on tutkimuksessaan Sakon muuntorangaistuksen kuntoutukselliset mahdollisuudet pohtinut vankeuden mukanaan tuoman lyhyen vieroituksen ja mahdollisen lääkinnällisen avun voivan helpottaa tuomittujen elämäntilannetta (Laurila ym. 2011). Tämän koettiin lähes poikkeuksetta pitävän paikkansa. Etenkin asunnottomat haastateltavat kokivat vankeuden tuovan elämään hetkelistä rauhaa ja turvaa, jota he kaipasivat kaoottisen siviilielämän keskellä. Pelkällä vankilassa vietetyllä ajalla ilman minkäänlaisia kuntouttavia tai muita erityisiä toimia koettiin siis olevan positiivinen vaikutus henkilön elämään. Vankeuden negatiiviset vaikutukset liittyivät lähinnä eristyisyyteen ulkomaailmasta ja passiiviseen vankeusaikaan.

Sakkovankien desistanssikysymys sen sijaan on monitahoisempi ongelma. Desistanssi itsessään ei ole yksiselitteinen ilmiö ja sen yksilökohtaisuus tekee siitä haastavan tutkimusaiheen (Fox 2022). Tutkimusaineistosta nousi esille useita syitä rikolliselle käyttäytymiselle ja toisaalta myös useita mahdolliseen rikollisuudesta irrottautumiseen johtavia ajatuksia. Perinteisille desistanssiteorioille tyypillisiä havaintoja ikääntymisen ja rikolliseen elämään väsymisestä oli vastaajien kertomuksissa havaittavissa (vrt. Maruna 1999). Lisäksi vastaajat kuvasivat useita Giordano ym. desistanssiteoriassa esiintyviä muutoksen koukkuja, mutta painottivat myös henkilön omaa motivaatiota rikollisuudesta irrottautumisessa. Vastaajat eivät kuitenkaan menneet kuvauksissaan suhteestaan rikollisuuteen tai rikollisen identiteettiin niin syvälle, että näistä voitaisiin tämän tutkimuksen valossa tehdä päätelmiä. (Vrt. Giordano ym. 2002.)

Rikollisuuden taustasyöt koettiin pitkälti konkretian kautta. Rikokset olivat seurausta heikosta toimeentulosta, päihdeongelmista tai asunnottomuudesta. Sakkoihin johtaneet rikokset olivat

pääosin luonteeltaan sellaisia, jotka seuraavat asunnottomuudesta ja päihdeongelmista. Syrjäytyneisyyden ja rikollisuuden välinen yhteys on toki jo aiemman tutkimustiedon valossa ilmeistä, joten sinällään tällaiset tulokset eivät yllätä. Vastaajista suurimman osan mielestä heidän rikolliseen käyttäytymiseensä voitaisiin vaikuttaa vaikuttamalla syrjäytymistä aiheuttaviin tekijöihin, kuten asumistilanteeseen. Tämä näyttäytyy yhteneväenä Suonpää ym. tutkimuksen syrjäytymisen ja turvallisuuden välisistä yhteyksistä kanssa (Suonpää ym. 2023). Päih-teettömyyden tuesta tai päihdekuntoutuksesta ei tässä tutkimuksessa erikseen kysytty, mutta muutamat vastaajista toivat sen silti esiin myönteisinä mahdollisuuksina vankeusajan hyödyn-tämiseen.

Huomionarvoista on, että suomalaisessa vankeinhoidossa on keskitytty pitkälti pitkäaikaisvankeihin ja heidän kuntoutuksellisiin tarpeisiinsa (Kivivuori & Linderborg 2009, 184-185). Pitkäaikaisvankien kohdalla toimiviksi kuntoutuspoluiksi on kehitetty ohjelmatyötä ja muita ras-kaita ja pitkäkestoisia interventioita. Sakkovankeja koskevan aiemman tutkimustiedon ja tä-män opinnäytetyön tulosten valossa näyttäisi kuitenkin, että sakkovankien kuntoutukselliset tarpeet olisivat enemmänkin sosiaalisten asioiden hoidosta lähteviä. Pitkät kuntoutukselliset interventiot ovat tämän kohderyhmän kohdalla paitsi ajallisesti mahdottomia, niin myös jok-seenkin tarpeettomia. Päih-teetön tai rikokseton elämä tuskin onnistuu niin kauan, kun henkilö elää kadulla tai päih-teet sallivassa asuntolassa. Tähän on viime vuosina herätty kotimaisessa vankeinhoidossa ja esimerkiksi Rikosseuraamuslaitoksen strateginen kohdentaminen lyhytai-kaisvankien kanssa tehtävän työn kehittämiseen on osoitus työorientaation muutoksesta.

Asumiseen liittyen tutkimuksessa nousi esiin suomalaisessa asunnottomuuspolitiikassa oleva haaste Asunto ensin -mallissa, jota on kuvattu tarkemmin teoriaosuuden luvussa 2.1.1. Lyhy-esti kyse on kuitenkin siitä, että mallin mukaisesti päih-teitä käyttävälle asunnottomalle on tarjolla päih-teet salliva asumismuoto, usein asuntola tai vastaava. Mikäli henkilö kuitenkin motivoituu vähentämään tai lopettamaan päih-teidenkäyttöään ja näin ollen tavoittelemaan muutosta elämäänsä, ei päih-teidenkäytön salliva asuntola ole omiaan tämän muutoksen tuke-miseen. Entistä haastavammaksi tilanteen tekee se, jos yksilön lähipiirissä on esimerkiksi lap-sia, joiden tiedetään olevan muutosta myönteisesti edistävä asia. Lapsia ei kuitenkaan voi tuoda keskelle päih-teiden käyttäjien täyttämää asuntolaa ja tämä haastaa yksilön motivaatiota entisestään. Suoraan tällaisesta tilanteesta kertoi yksi vastaajista, mutta muidenkin pu-heessa korostui tarve päästä kauemmas päih-teet ja rikokset sallivasta ympäristöstä.

Laurila ym. (2021) tutkimuksessa havaittiin, että osan vastaajista tilannetta hankaloitti se, että istuttavat sakkotuomiot olivat useamman vuoden vanhoja. Aika ensimmäisestä sakkotuomioon johtaneesta rikoksesta tuomioon oli keskimäärin 25 kuukautta. (Laurila ym. 2021.) Tämä oli havaittavissa myös tämän tutkimuksen haastateltavien kohdalla. Kolme yhdeksästä haastateltavasta koki jo haastatteluhetkellä lopettaneensa rikollisen elämän ja nyt istuttava tuomio oli useamman vuoden vanhoista sakoista. Motivaatio rikoksettoman elämäntavan

ylläpitämiseen kärsii, kun vanhat tuomiot tulevat istuttavaksi vuosien kuluttua. Nämä jo rikollisuudesta irrottautuneet henkilöt kertoivat desistanssiin johtaneista syistä hyvin tyypillisiä esimerkkejä, kuten parisuhde, vanhemmuus ja oma väsymys rikolliseen elämäntyyliin. Toisaalta nämä jo rikosten parissa vietetystä elämästä etäänntyneet vastaajat eivät kuvanneet desistanssiprosessiaan tai identiteettiään niin syvällisesti, että voitaisiin tehdä päätelmiä siitä, ovatko he todella irtautuneet vai onko kyse vain rikosten tekemisen lopettamisesta (vrt. Maruna ym. 2004).

Tämän tutkimuksen perusteella sakkovankien desistanssista voitaneen siis sanoa, että sitä tuettaisiin vankeusaikana parhaiten vaikuttamalla mahdollisuuksien mukaan vankien asunnottomuuteen, toimeentuloon ja päihdeongelmiin. Johtopäätös on myös aiemman tutkimustiedon valossa perusteltu. Kuten jo aiemmin useasti todettu, vaikeasti syrjäytyneiden ihmisten palvelutarpeet ovat kuitenkin moninaisia ja vaativat yhtäaikaista toimia useilta toimijoilta. Oman haasteensa tuo myös se fakta, että sakkovangit, kuten muutkin lyhytaikaisvangit, uusivat rikoksensa tilastojen valossa nopeasti. Kolmen vuoden seurantajaksolla 63 % sakkovangeista uusii rikoksen ja kolmannes näistä uusimisista tapahtuu kolmen kuukauden kuluessa vapautumisesta (Laurila ym. 2021). Tämä vaikeuttaa entisestään heidän palvelutarpeisiinsa vastaamista, sillä uudet vankeuskaudet keskeyttävät siviilin palveluiden hankkimisen. Päihdeongelmaisten elämänhallinta ei myöskään välttämättä mahdollista omien asioiden hoitamista siviilissä. Toisaalta on hyvä myös muistaa, että useat vastaajat kokivat elämäänsä vaikutetun myönteisesti jo lyhyilläkin tapaamisilla vankilan erityishenkilöstön kanssa tai jopa vain vankilassa olemisellä. Vastaajien kokemusten valossa suuria interventioita ei siis ole välttämättä tarpeen toteuttaa positiivisen vaikutuksen aikaansaamiseksi.

6.2 Johtopäätökset suhteessa sakko-osaston kehittämiseen

Opinnäytetyön tarkoitus oli tuottaa tietoa paitsi sakkovankien rikollisesta käyttäytymisestä ja siihen vaikuttamisesta, myös sakkovankiosaston kehittämistä näitä tarpeita vastaavaksi. Ideoita kehittämiseen haastateltavilta tuli jonkin verran ja ne olivat pääosin hyvin konkreettisia ja toteutettavissa olevia. Sellaiset asiat, kuten osaston toimintojen tai aukioloaikojen lisääminen tai sakkovankien rahaliikenne vaativat johtotason päätöksiä mm. osaston resurssointiin liittyen. Nämä tullaan opinnäytetyön valmistumisen yhteydessä viemään tiedoksi Helsingin vankilan johdolle ja sakkovankiosaston esimiehille parempaa perehtymistä ja harkintaa varten. Myös tupakointikäytänteisiin liittyen haastateltavilla oli paljon toiveita kehittämisestä, mutta tupakointia vankiloissa säätelee nykyisin vankeuslaki, joten niihin puuttuminen lienee haastavaa.

Kuitenkin sellaisiin asioihin, kuten osaston tiedonkulku tai ohjatut kuntoutukselliset ryhmät, olisi verrattain helppo vaikuttaa. Tiedonkulun kehittämiseksi ja tulotilanteiden sekavuuden ja negatiivisten tunnetilojen lievittämiseksi annetaan tässä opinnäytetyössä ehdotus osaston

oman tulo-oppaan kehittämisestä. Kuntoutuksellisista ryhmistä esimerkiksi nostan mahdollisen asumisen ryhmän, sillä aineistosta nousi suurimpana siviilielämän haasteena asumiseen liittyvät haasteet.

6.2.1 Tulo-opas

Sakkovangit tulevat tuomioilleen usein yllättäen ilman tietoa siitä, että tuomio olisi suoritettavissa tai milloin tuomiolle tulisi ilmoittautua (Laurila ym. 2021). Tämä piti paikkansa yhtä lukuun ottamatta kaikkien tämän tutkimuksen haastateltavien kohdalla. Äkilliset kiinniotot tarkoittavat sitä, että aikaa valmistautumiseen ei ole ja sakkovankien päihdeproblematiikka huomioiden kiinniottotilanteissa ollaan usein vahvasti päihtyneitä. Näiden syiden takia tulotilanteet vankilaan eivät ole aina vankien osalta hallittuja, eikä silloin välttämättä ole kykyä omaksua vankilan käytänteitä, vaikka niistä kerrottaisiinkin.

Etenkin tulotilanteet, mutta myös muut osaston käytännöt koettiin aineiston perusteella sekäviksi sakkovankiosastolla. Helsingin vankilalla, kuten muillakin Suomen vankiloilla, on olemassa oma tulo-oppaansa, joka jaetaan vankilaan saapuville vangeille. Tulo-oppaan sisältö on vankilan käytäntöjä ja vangin oikeuksia ja velvollisuuksia käsittelevää. Vankilan tulo-opas on kuitenkin tarpeettoman laaja todella lyhyttä tuomiota suorittavalle sakkovangille. Lisäksi tulo-opasta ei ole suunnattu nimenomaan sakko-osaston käyttöön, joten siellä ei ole tietoja esimerkiksi sakon maksusta vankeusaikana, jota sakkovangit oletettavasti tarvitsisivat. Jotta osaston käytännöt saataisiin yhteneväisiksi ja kaikille vangeille tieto käytännöistä, ehdotan, että sakkovankiosastolle luodaan oma tulo-opas.

Tulo-oppaaseen tarvittavat sisällöt on syytä käsitellä moniammatillisesti osaston esimiesten, vartijoiden ja erityishenkilöstön kesken. Lisäksi on syytä selvittää myös vankiterveydenhuollosta, olisiko heillä ajatuksia oppaan sisältöön liittyen. Oppaan on kuitenkin kohderyhmä ja kohderyhmän fyysinen ja psyykinen vointi huomioiden syytä olla sisällöltään tiivis ja helppolukuinen. Tutkimuksen aineiston perusteella syytä on käsitellä ainakin seuraavat teemat:

-sakon määräytymiseen ja vankilassa ollessa sakon maksamiseen liittyvät käytännöt

-vankitilin käyttö kokonaisuudessaan

-yhteydenpito vankilan sisällä: asiointilomakkeeseen liittyvät käytännöt, yhteydenotto vankilan poliklinikalle

-yhteydenpito vankilan ulkopuolelle: puhelut, kirjeet, tapaamiset

-kanttiin toiminta

-tupakointikäytännöt ja osaston muu päiväjärjestys

-mahdollisuudet avolaitokseen ja ulkopuoliseen kuntoutukseen sijoittumisesta

-erityisohjaajan vastaanotolla hoidettavat asiat ja muu mahdollinen vapautumisen valmistelu.

Oppaan laatimisen yhteydessä on syytä tarkastella joitakin sakkovankiosaston sisäisiä prosesseja. Tämän tutkimuksen yhteydessä kehittämistoiveita tuli mm. yhteydenpitomahdollisuuksista siviiliin ja rahojen maksamisesta. Perusteltua olisi tarkastella näiden osalta kehittämismahdollisuuksia samalla, kun käytännöt kuvataan oppaaseen sakkovangeille.

6.2.2 Asumisen ryhmä

Toinen selkeästi haastatteluaineistosta esiin noussut teema oli toimintojen lisääminen sakkovankiosastolle. Haastateltavat kuvasivat tarvetta niin matalan kynnyksen liikuntaryhmille, kuin myös kuntouttaville ryhmätoiminnoille. Parhaiten yhteiskuntaan integroitumista ja rikollisuudesta irrottautumista nähtiin tukevan sosiaaliohjauksen, kun taas suurimmaksi yhdistäväksi haasteeksi haastateltavien keskuudessa nousi asumiseen liittyvät haasteet. Näin ollen lienee mielekästä ehdottaa osaston jatkokehittämiseen sisällytettävän jonkinlaista sosiaaliohjauksen ryhmätoimintaa, jossa huomioitaisiin asumiseen liittyvien haasteiden yleisyys. Havainnot eivät sinällään pohjaudu vain tähän tutkimukseen, vaan sakkovankien asunnottomuudesta on myös muuta empiiristä ja tutkimustietoa.

Ryhmätoimintoihin osastolla liittyy toki sellaisia ratkaisemista vaativia kysymyksiä, kuten tilat ja resurssit. Lisäksi sakkovankien lyhyet tuomiot huomioon ottaen siviilin tarjoamat asumisen palvelut olisivat tärkeitä saada jo vankeuden aikana mukaan. Tämä on haaste ottaen huomioon kuntalaisuuden merkityksen sosiaalipalveluissa. Vastuu sosiaalipalveluiden tuottamisesta on ensisijaisesti hyvinvointialueella. Sakkovankiosaston vangit Helsingin vankilassa tulevat kuitenkin useista eri kotikunnista, jolloin hyvinvointialueen sosiaalipalveluiden saaminen mukaan ryhmämuotoiseen toteutukseen on käytännössä mahdotonta. On kuitenkin olemassa myös järjestötoimijoita, joiden voisi ajatella tuovan vankilan ulkopuolisen kontaktin asumisasioissa, mutta jotka eivät ole sidoksissa kuntalaisuuksiin.

7 Pohdinta

Tässä kappaleessa käsitellään opinnäytetyöprosessiin ja sen tuloksiin ja tuotoksiin liittyvä arviointi ja jatkokehittämisen ja -tutkimisen kysymykset. Arviointiin on pyritty sisällyttämään refleктоiva ja kriittinen tulokulma. Arvioinnin kohteena ovat myös tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys. Lopuksi esitän joitakin ammattieettisiä huomioita, joita minulla heräsi tämän prosessin aikana.

7.1 Eettisyyden ja luotettavuuden kysymyksistä

Laadulliseen tutkimukseen liittyy aina se ongelma, että tutkija ei voi koskaan täysin ymmärtää tutkittavan kokemuksia. Aineiston keräämiseen ja analysointiin liittyy aina tutkijan oma tulkinta aiheesta ja tilanteesta. Nämä tulkinnat tehdään perustuen aiempaan tietoon ja ymmärrykseen tutkittavasta aiheesta. (Vilkka 2021b, luku 5.) Ennalta oli tiedossa, että oma työhistoriani sakkovankien parissa tulee varmasti vaikuttamaan tutkimukseeni jollakin tavalla.

Tutkimusmenetelmäksi valikoitui laadullinen tutkimus, joka toteutettiin puolistrukturoidulla teemahaastatteluilla. Jälkikäteen tarkasteltuna saadut tulokset olivat hyvin käytännönläheisiä, eivätkä niinkään avanneet käytännön tasoa syvempiä ulottuvuuksia henkilön rikollisuudessa. Haastattelututkimuksessa olisi kuitenkin olennaista saada henkilö puhumaan kokemuksestaan mahdollisimman avoimesti ja tämä vaatii haastattelijalta hyviä sosiaalisia taitoja sekä kykyä pysytellä neutraalina ja kärsivällisenä (Puusa & Juuti 2020, luku 6). Pyrin haastattelujen tekemisessä keskittymään nimenomaan neutraaliin lähestymiseen, sillä tiedostin jo etukäteen, että haastattelut sisältöineen olivat kovin lähellä omaa perustyötäni vankilan erityisohjaajana. Perustyössäni suhtaudun vankien tilanteisiin usein käytäntö edellä, varsinkin kun kyse on sakkovangeista, joiden kanssa vastaanotoilla hoidetaan lähinnä akuutteja sosiaalisia asioita. Minulle heräsi ajatus, tuottivatko haastateltavat käytännönläheisiä vastauksia siksi, että tilanne muistutti sekä heitä että minua erityisohjaajan vastaanottotilanteesta. Toisaalta voi yhtä hyvin olla, että syy käytännönläheisyyteen oli aidosti siinä, että nämä henkilöt mieltävät elämäänsä ensisijaisesti käytäntö edellä. Vastauksissa kuului kuitenkin aidosti haastateltavien elämäntilanteet ja ainakin osa vastaajista koki haastattelutilanteet siinä määrin turvalisiksi, että he uskalsivat kertoa esimerkiksi mielenterveyden haasteistaan avoimesti. Oma käytännönläheinen suhtautumiseni tutkittaviin ilmiöihin siis varmasti vaikutti osaltaan tutkimukseen, mutta toisaalta johti myös siihen, että kehittämistehtävään saatiin hyvin konkreettisia ja toteutettavissa olevia vastauksia.

Haastattelututkimuksen luotettavuuden arvioinnissa on reaktiivisuuden, eli haastattelijan vaikutuksen tutkittavaan, lisäksi syytä tarkastella myös tulkintavirheiden mahdollisuutta. Tulkintavirheet voivat syntyä niinkin yksinkertaisista asioista, kuin haastattelijan liian vaikeista ilmauksista tai turhan abstrakteista kysymyksenasetteluista. Toisaalta voi myös olla, että tutkija ei kykene tulkitsemaan haastateltavan vastauksia, koska hän on liian kaukana tutkittavan maailmasta. (Puusa & Juuti 2020, luku 6.) Tulkintavirhekysymyksissä koen aiemmasta työkokemuksestani tutkittavan aiheen parissa olleen merkittävästi hyötyä. Kuten aiemmin totesin, käytännönläheinen kysymyksenasetteluni ja yksinkertaiset ilmaukseni varmasti vaikuttivat tutkimuksen luotettavuuteen tulosten kannalta. Toisaalta ne myös varmasti minimoivat virhetulkinnat, sillä ainakaan haastattelutilanteissa ei esiin tullut minkäänlaisia kommunikointivaikeuksia, kun asioista puhuttiin mutkattomasti ja haastateltavien kielellä.

Haastattelututkimukset ovat aina sidoksissa aikaan, paikkaan, kontekstiin ja haastateltavien subjektiivisiin kokemuksiin. Näin ollen haastattelututkimuksella ei ole mahdollista kuvata minkäänlaisia universaaleja faktoja tai täysin yleistettäviä totuuksia. (Puusa & Juuti 2020, luku 6.) Tutkimukseni tuloksia ja niiden yleistettävyyttä tarkasteltaessa on siis huomioitava se seikka, että kyse on yhtenä aikana yhdessä vankilassa tuomioitaan suorittaneiden yhdeksän sakkovangin kokemuksista omista tilanteistaan. Tulokset ovat toki jossain määrin yleistettäviä, mistä kertoo niiden yhteneväisyys aiemman tutkimustiedon kanssa. Toisaalta opinnäytetyöni vaikuttaa myös sen vahvasti sosiaalityöhön painottunut konteksti. Mikäli samaa asiaa olisi tutkittu jossakin toisessa vankilassa toisten vankien kokemuksista ja vaikkapa turvallisuusalan opiskelijan toimesta, olisivat tulokset ja niiden perusteella syntyneet osaston toiminnan kehittämiseen liittyvät suositukset todennäköisesti toisenlaisia.

Lisäksi aineiston keräämiseen ja analysointiin vaikutti varmasti oma kokemukseni tutkittavasta aiheesta. Tutkimukseen osallistuneet sakkovangit olivat pääsääntöisesti puheliaita ja hyvävointisia ja kertoivat asioistaan avoimesti. Kaikki haastattelut toteutettiin hyvässä yhteistyössä. Silti osan haastatelluista kohdalla haastattelut olivat ajallisesti lyhyitä ja sisällöltään niukakkoja. Haastattelurunko oli tarkoituksella muotoiltu hyvin väljäksi, sillä pyrkimykseni oli minimoida kysymyksenasettelun vaikutukset siihen, miten ja mitä henkilö itse kuvailee tilanettaan. Tämä johti mahdollisesti paikoitellen suppeisiin haastatteluihin. Aineiston analysoiminen tuotti minulle tottumattomana tutkijana jonkin verran haasteita ja päädyin lopulta analysoimaan aineiston aineistolähtöisen analyysin mallia hyödyntäen. Kuitenkin, kuten aiemmin todettu, laadullisessa tutkimuksessa on aina kyse myös tutkijan tulkinnoista. Oma työurani ja aiemmat opintoni varmasti vaikuttivat siihen, miten aineistoa käsittelin, vaikkakin pyrkimys oli läpi tutkimuksen mahdollisimman puolueettomassa ja neutraalissa lähestymisessä.

Korostetuimmat laadullisen tutkimuksen eettiset kysymykset liittyvät tutkittavien suojaan (Tuomi & Sarajärvi 2018, 155). Tutkimuksen valintoja suhteessa tutkittaviin on perusteltu jo tämän opinnäytetyöraportin luvussa 4.6. Läpi koko tutkimusprosessin pyrin kiinnittämään erityistä huomiota juuri tähän näkökulmaan, sillä tutkittava joukko koostui vangeista. Vangit ovat jo sellaisenaan alisteisessa ja haavoittuvassa asemassa tutkimuksen kohteena, sillä heihin liittyy paljon säännöksiä, lakeja ja muuta valtaa, johon he itse eivät kykene vaikuttamaan. Koen ihmistieteisiin liittyvien eettisten kysymysten tulleen hyvin huomioituksi tässä tutkimuksessa, tarkasteltiin asiaa sitten vapaaehtoisuuden, puolueettomuuden tai tutkittavalle aiheutuneen haitan näkökulmasta. Tutkimukseen osallistuneet sakkovangit olivat tilanteessa vapaaehtoisesti, eikä haastattelutilanteisiin liittynyt painostusta tai muuta kyseenalaista lähtökohtaa. Tutkittaville aiheutuneesta haitasta päättelisin tutkimusaineiston perusteella, että tilanne oli pikemminkin päinvastoin, sillä kaksi haastateltavaa antoi haastattelun päätyttyä spontaanisti palautetta, että he olivat kokeneet haastattelutilanteet eteenpäin vievinä ja heille oli jäänyt niistä positiivinen mieli. Nämä kaksi eivät toki edusta koko

haastateltavien joukkoa, mutta ainakin joidenkin kohdalla tutkimushaastattelut toimivat myös jopa muutosmotivaatiota herättelevinä.

7.2 Jatkotutkiminen ja -kehittäminen

Rikosseuraamusalalle ja etenkin vankitutkimukselle on tyypillistä, että jatkotutkimisen kannalta oltaisiin kiinnostuneita vankeuden jälkeisestä ajasta. Niin myös tässä tapauksessa. Olisi mielenkiintoista ja toisaalta kehittämistoiminnan valossa perusteltua saada tietää, miten sakkovankien elinolosuhteet kehittyvät vankeusaikaisten lyhyiden interventioiden myötä ja muut- tuuko sakkovankien kokemus vankeusajan merkityksellisyydestä tuomion jälkeen. Kuitenkin vankitutkimusta rajoittaa se, että Suomessa Rikosseuraamuslaitoksen toimivalta ja toisaalta tiedonsaantioikeus päättyy henkilön suoritettua tuomionsa. Näin ollen lyhyillä tuomioilla, joista vapaudutaan ilman valvontaa, on henkilöiden tavoittelemisen tuomion jälkeen haasta- vaa. Sakko- ja lyhytaikaisvankien liikkuva ja epäsäännöllinen elämäntyyli olisi varmasti myös omiaan hankaloittamaan seurantatutkimuksen suorittamista. Tämän opinnäytetyön luvussa 3.2 mainittuun Rikosseuraamuslaitoksen sakko- ja lyhytaikaisvankihankkeeseen liittyy jonkin- lainen pitkittäisseurantatutkimus ja se tulee jossakin määrin vastaamaan tähän tarpeeseen.

Sakkovankien osalta jatkotutkimista nimenomaan Helsingin vankilassa olisi syytä keskittää myös rangaistusajansuunnitelmien laadintaan. Tämän opinnäytetyön luvussa 2.3 on kuvattu lyhyesti lyhytaikais- ja sakkovankien rangaistusajansuunnitelmiin liittyviä haasteita. Oikeusmi- nisteriön teettämässä selvityksessä Rikosseuraamuslaitoksen toiminta- ja asiakasprosessien tu- levaisuus yhtenä ratkaisuna näihin haasteisiin on pohdittu rangaistusajan suunnitelmien laati- misen tai muokkaamisen siirtoa vankiloihin (Pajuoja 2019, 65). Rikosseuraamuslaitoksen uu- den tietojärjestelmän ROTIn myötä rangaistusajan suunnitelmien päivittäminen onkin aiem- paa enemmän ohjattu osaksi vankiloiden toimenkuvaa. Kuitenkin nimenomaisesti Helsingin vankilassa on sakkovankien osalta siirrytty ainakin toistaiseksi käytäntöön, jossa rangaistus- ajan suunnitelmien laatimiseen koulutetut erityisohjaajat laativat sakkovankien rangaistus- ajan suunnitelmia. Mielekästä olisi selvittää vaikuttaako rangaistusajan suunnitelman laadinta vankilassa suunnitelman sisältöihin, toteuttamiseen tai siihen, millaisena vangit kokevat suun- nitelmeprosessin ja valmiin suunnitelman. Toisaalta kiinnostavaa olisi myös selvittää asian työntekijänäkökulmaa, sillä kyse on uudesta toimintamallista.

Sakko-osaston kehittämisen näkökulmasta kiinnostavaa olisi myös tutkia työntekijöiden näke- myksiä ja kokemuksia osaston toiminnasta ja haasteista. Halusin pitää oman tutkimukseni puhtaasti vankinäkökulmassa, sillä työntekijälähtöinen kehittäminen on ainakin suomalaisessa vankeinhoidossa lähes automaatio ja mielestäni tätä näkökulmaa on tarpeen ja nykyaikaista hieman haastaa. Kuitenkin osaston kehittämiseen ja vankila-arkeen liittyy paljon sellaista, jota ei ole mahdollista huomioida puhtaasti asiakasnäkökulmasta käsin. Tällaisia asioita ovat esimerkiksi resurssointiin tai turvallisuuteen liittyvät kysymykset. Kaikkein paras

lähestymistapa olisi jonkinlainen yhteiskehittämisen muoto, jossa kuulluksi tulisivat sekä työntekijät että asiakkaat.

Jatkokehittämisen isoimmaksi tavoitteeksi jäänee sakkovankiosaston tulo-oppaan valmiiksi saattaminen. Toivottavaa olisi myös, että osastolle saataisiin jollakin aikavälillä lisättyä toimintoja tai ohjattua toimintaa.

7.3 Ammattieettisiä pohdintoja

Tätä opinnäytetyötä tehdessäni törmäsin useaankin ammattieettiseen pohdinnan paikkaan. Suurimpana näistä oli kysymys tasa-arvosta vankien kesken. Helsingin vankilassa toimii tälläkin hetkellä lyhytaikaisvankien osasto, jossa osaston aukioloajat ovat merkittävästi sakkosastoa laajemmat. Lisäksi lyhytaikaisvankien osastolla pyörii kuntoutuksellinen ohjelmakokoonaisuus arkielämän taitoihin ja muihin lyhytaikaisvankien käytännön tarpeisiin liittyen. Lyhytaikaisvankiosastolle voidaan sijoittaa, ja ollaan aikaisemmin sijoitetukin, myös sakkovankeja. Osasto on kuitenkin suosittu ja siellä ei ole usein vapaita paikkoja. Lyhytaikaisvankien tarpeet ovat sakkovankeja vastaavat ja osasto on rakennettu vastaamaan näihin tarpeisiin. Tämän tutkimuksen vastaajat olivat lähes poikkeuksetta aktiivisemmän vankeusajan puolesta ja toivoivat osaston vastaavan paremmin tarpeisiinsa. Jäin jälleen pohtimaan, kuinka vankeusajan sisältö on toisaalta kattavista arviointi- ja sijoitteluprosesseista huolimatta siinä mielessä satuman varainen, että sijoitusosasto saman vankilan sisällä voi merkittävästi muuttaa vankeus-aikaa.

Tasa-arvo kysymykset koskevat sakkovankeja myös suhteessa vankeusvankeihin. Aiemmissakin lyhytaikais- ja sakkovankeja koskevissa tutkimuksissa on huomattu, että vankeuden kuntouttavat elementit on rakennettu lähinnä pitkien, intensiivisiä interventioita ja ohjelmatyötä mahdollistavien, tuomioiden varaan (Kivivuori & Linderborg 2009, 184-185). Toisaalta viimeaikainen tutkimustieto kertoo myös, että ainakaan Suomessa vankeinhoidon painotus ohjelmatyöhön ei välttämättä ole perusteltua. Ohjelmatyön vaikuttavuuden luotettava tutkiminen on osoittautunut sekä kotimaisella että kansainvälisellä tasolla vaikeaksi ja viitteitä on nähtävissä siitä, että ohjelmatyön merkitys uusintarikollisuuteen ei ole kovin merkittävä. Vähäinenkin todettu vaikuttavuus tekee toiminnasta kuitenkin kokonaiskuvassa kannattavaa. (Tyni & Aaltonen 2021.) Sakko- ja lyhytaikaisvankien tarpeisiin ohjelmatyö ei kuitenkaan juurikaan tuo lisäarvoa tai vaikuta uusimisriskiin, joka todettuna on heillä muuta vankiryhmää korkeampi. Myös vankiloiden sisäiset muut rakenteet, kuten toimintarahojen maksut, poistumisluopäkäytänteet ja muut aikaa vievät prosessit ovat lyhytaikaisvankien näkökulmasta haasteellisia. Lisäksi lyhytaikaisvankien toisenlainen problematiikka esimerkiksi terveydenhuollollisten tarpeiden tai päihteidenkäytön osalta haastaa vankiloiden toimintakulttuuria.

Pohdin useasti tämän opinnäytetyöprosessin aikana sitä, johtuvatko sakkovankien paikoitellen heikot vankeuden olosuhteet osaltaan myös siitä, että sakkovangit ovat vankilassa niin lyhyen

ajan, etteivät pitkät kantelu- tai valitusprosessit tule kysymykseen. Toisaalta sakkovangeilla ei omien kokemusteni ja kollegojen kanssa jaettujen ajatusten mukaan ole myöskään usein intoa alkaa olosuhteitaan kehittämään, sillä tuomioiden suhteen puhutaan vain viikoista, vaikka olosuhteissa olisi suuriakin puutteita.

Voidaan vielä pohtia, miten sakkovankien tilanne näyttäytyy osana hyvinvointiyhteiskuntaa. Sakkovangit ovat tutkimustiedon valossa yhteiskunnan syrjäytyneimpiä ja huonovointisimpia ihmisiä. Hyvinvointivaltiomme tulevaisuudessa on näkyvissä useampia ongelmia, jotka haastavat ennestään kuormittunutta palvelujärjestelmää. Sakkovangit vaikuttavat jo tällä hetkellä jäävän paitsi suuresta osasta tarvitsemiaan palveluita, sillä niiden pariin löytäminen tai niissä pysyminen on haasteellista. Päällekkäiset päihde-, mielenterveys- ja sosiaaliset ongelmat ovat yhteiskunnan näkökulmasta haastavia hoitaa, sillä silloin tarvitaan moniammatillisia ja monitahoisia yhtäaikaisia interventioita, jotka toisaalta huomioivat myös yksilön kulloisetkin voimavarat. Näin ollen nimenomaan näille pitkäaikaissyntyneille ihmisille tarkoitettuja palveluita lienee syytä kehittää nopealla aikataululla, mikäli pyrkimys on jatkossakin pystyä tarjoamaan hyvinvointia myös yhteiskunnan kaikista haastavimmassa asemassa oleville. Eduskunnan kannanotto sakkovankien päihdehoidon turvaamisesta ja tätä seuranneet Rikosseuraamuslaitoksen strategiset kohdentamiset ovat juuri senkaltaisia toimenpiteitä, joita sakkovangit tarvitsevat myös tulevaisuudessa, jotta he tulevat kohdatuiksi ja autetuiksi palvelujärjestelmässä.

Lähteet

- Aineistohallintasuunnitelman ohjeet. 2023. Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto ARENE ry. Viitattu 8.6.2023. <https://arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2023/Aineistohallintasuunnitelman%20ohjeet%28ONT%29.pdf?t=1685077970>
- Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Vastapaino.
- Armstrong, S. & Weaver, B. 2013. Persistent Punishment: User Views of Short Prison Sentences. *The Howard Journal of Crime and Justice*, 52 (3), 285-305. Viitattu 8.6.2023. <https://doi.org/10.1111/hojo.12015>
- Asunnottomat 2022. 2022. ARA. Selvitys 2/2023. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus.
- EV 245/2018 vp. Eduskunnan vastaus hallituksen esitykseen 178/2018 vp. Viitattu 8.6.2023. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/EduskunnanVastaus/Sivut/EV_245+2018.aspx
- Fox, K. 2022. Desistance frameworks. *Aggression and Violent Behavior. Practice Frameworks in the Criminal Justice System*, 63. Viitattu 8.6.2023. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2021.101684>
- Giordano, P., Cernkovich, S. & Rudolph, J. 2002. Gender, crime and desistance: Toward a theory of cognitive transformation. *American Journal of Sociology*, 107 (4), 990-1064. Viitattu 8.6.2023. <https://doi.org/10.1086/343191>
- Helsingin vankila. 2021. Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 8.6.2023. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjajhteystiedot/vankilat/helsinginvankila.html>
- Howerton, A., Byng, R., Burnett, R., & Campbell, J. 2009. The Consolations of Going Back to Prison: What 'Revolving Door' Prisoners Think of Their Prospects. *Journal of Offender Rehabilitation*, 48 (5), 439-461. Viitattu 8.6.2023. <https://doi.org/10.1080/10509670902979710>
- Huumeongelmat. Käypä hoito -suositus. Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin ja Suomen Päihdelääketieteen yhdistyksen asettama työryhmä. Helsinki: Suomalainen Lääkäriseura Duodecim, 2022. Viitattu 8.6.2023. <https://www.kaypahoito.fi/hoi50041>
- Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. 2023. Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 2/2023.
- Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. 2019. Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019.
- Joukamaa, M. ja työryhmä. 2010. Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2010.
- Kivivuori, J. & Linderborg, H. 2009. Lyhytaikaisvanki - Tutkimus lyhytaikaisvankien elinoloista, elämäkulusta ja rikollisuudesta. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2/2009. Helsinki: Haka-paino.
- Korkeila, J. 2006. Pakkoahoito: milloin ja miten? *Läketieteellinen aikakauskirja Duodecim*, 122 (18), 2251-2257.
- Kuivajärvi, K. 2003. 'Rikas maksaa rahallaan, köyhä selkänahallaan' - Tutkimus sakkovankien vankilaurasta. *Oikeus*, 32 (2), 102-118.

Laurila, T., Linderborg, H., Tyni, S., Aaltonen, O-P. & Lähteenmäki, N. 2021. Sakon muuntorangaistuksen kuntoutukselliset mahdollisuudet. Tutkimus sakkovangeista ja sakon muuntorangaistuksesta 2010-luvulla. Viitattu 8.6.2023. <https://www.julkari.fi/handle/10024/141198>

Maruna, S. 1999. Desistance and development: The psychosocial process of 'going straight'. The British Society of Criminology. The British Criminology Conferences: Selected Proceedings, 2. Viitattu 8.6.2023. <http://britsoccrim.org/volume2/003.pdf>

Maruna, S., Immarigeon, R. & LeBel, T. 2004. Ex-offender Reintegration: Theory and Practice. Teoksessa: Maruna, S. & Immarigeon, R. (toim.) After Crime and Punishment: Pathways to Offender Reintegration. Portland: Cullompton.

Oikeusministeriö 2019. Sakon muuntorangaistuksen käyttöä laajennetaan 2019 alkaen. Viitattu 8.6.2023. <https://oikeusministerio.fi/-/sakon-muuntorangaistuksen-kayttoa-laajennetaan-2021-alkaen>

Oikeusrekisterikeskus 2017. Sakon muuntorangaistus. Viitattu 8.6.2023. <https://www.oikeusrekisterikeskus.fi/fi/index/palvelut/lisatietojasakoistajamuistaseuraamusmaksuista/sakon-muuntorangaistus.html#>

Pajuoja, J. 2019. Rikosseuraamuslaitoksen toiminta- ja asiakasprosessien tulevaisuus. Oikeusministeriön julkaisuja, selvityksiä ja ohjeita. 2019:15.

Partanen, A., Inkinen, J., Holmberg, M., Kurki, M. & Salo-Chydenius, S. 2015. Päihdehoitotyö. Helsinki: Sanoma Pro.

Pleace, N., Culhane, D., Granfelt, R. & Kuntagård, M. 2015. The Finnish Homelessness Strategy an international Review. Helsinki: The ministry of environment. Viitattu 8.6.2023. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/153258/YMra_3en_2015.pdf?sequence

Puusa, A. & Juuti, P. 2020. Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. 2. painos. Gaudeamus.

Rikosseuraamuslaitos. 2021. Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2021. Viitattu 8.6.2023. https://www.rikosseuraamus.fi/material/collections/20220614144512/7a0qfF11R/RISE_Tilastollinen_vuosikirja_2021_FI.pdf

Rikosseuraamuslaitos. 2023. Sakko- ja lyhytaikaisvangit. Viitattu 8.6.2023. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/hankkeet/siksak.html>

Saari, J. 2015. Huono-osaiset. Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. E-kirja. Helsinki: Gaudeamus.

Saari, J., Björklund, L. & Eskelinen, N. 2020. Raskas perintö: ylisukupolvinen huono-osaisuus Suomessa. Gaudeamus.

Sidosryhmäyhteistyön linjaukset. 2022. Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 8.6.2023.

https://www.rikosseuraamus.fi/material/collections/20220608133128/7Zrdylskj/Sidosryhmayhteistyon_linjaukset.pdf

Suonpää K., Pentikäinen E., Ohtonen M., Hokkanen L., Sarkia K., Hiilamo H., Kivivuori J. & Latvala A. 2023. Syrjäytymisen ja huono-osaisuuden yhteys turvallisuuteen: Kausaliteetista politiikkatoimiin. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja, 2023:29. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

THL & Me-säätiö. 2018. Missä elämänvaiheissa syrjäytyminen syntyy? Viitattu 8.6.2023. <http://data.mesaatio.fi/syrjaytymisen-dynamiikka/#!>

Tiihonen, J., Ojansuu, I. & Lehti, M. 2021. Päihdekäyttö ja riski syyllistyä muita vaarantaviin tekoihin. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim, 137 (22), 2461-2466.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Helsinki: Kustannus-osakeyhtiö Tammi.

Tyni, S. & Aaltonen M. 2021. Vankeusaikaisten kuntoutusohjelmien vaikutusarvioinnit ja arviointavuus. Kriminologia, 1(1), 39-59. Viitattu 8.6.2023. <https://doi.org/10.54332/krim.109019>

Ugelvik, T. 2021. The Transformative Power of Trust: Exploring Tertiary Desistance in Reintegrative Prisons. The British Journal of Criminology, 62 (3), 623-638. Viitattu 8.6.2023. <https://doi.org/10.1093/bjc/azab076>

Vankeuslaki 767/2005. Viitattu 8.6.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767>

Vilkka, H. 2021a. Näin onnistut opinnäytetyössä: ratkaisut tutkimuksen umpikujiin. E-kirja. PS-Kustannus.

Vilkka, H. 2021b. Tutki ja kehitä. E-kirja. PS-Kustannus.

Wuolijoki, T., Vartiainen, H., Aarnio, J., von Gruenewaldt, V., Lintonen, T., Mattila, A., Viitanen, P. & Joukamaa, M. 2011. Sakkovangit ovat vangeista sairaimpia ja huono-osaisimpia. Lääkärilehti, 66 (44), 3301-3306. Viitattu 8.6.2023. <https://www.laakarilehti.fi/tieteessa/alkuperaistutkimukset/sakkovangit-ovat-vangeista-sairaimpia-ja-huono-osaisimpia/>

Y-säätiö. 2023. Asunto ensin - Asunnottomuus. Viitattu 8.6.2023. <https://ysaatio.fi/asunto-ensin/asunnottomuus/>

Kuviot

Kuvio 1: Muunnetut sakot 27

Kuvio 2: Vastaajien tulot 28

Taulukot

Taulukko 1: Aineistolähtöinen sisällönanalyysi 24

Liitteet

Liite 1: Haastattelurunko.....	53
Liite 2: Tutkimuksesta informointi ja henkilötietorekisteriseloste.....	55
Liite 3: Tutkittavan suostumus	60

Liite 1: Haastattelurunko

Taustatiedot:

- Kuinka vanha olet?
- Oletko ollut aikaisemmin vankilassa? Jos olet, niin kuinka monta kertaa?
- Olivatko aikaisemmat tuomiot sakko- vai vankeustuomioita? Minkälaisista rikoksista?
- Mistä tämänhetkinen sakkotuomio on tullut (ts. mistä rikoksesta muunnettu sakko on tullut)?

Elämäntilanne:

- Kuvaile elämäntilannettasi sakkotuomion alkaessa, esimerkiksi asumisen, toimeentulon, perhesuhteiden tai muiden mieleen tulevien asioiden osalta?
- Kuvaile päihdehistoriaasi ja päihteidenkäyttösi nykytilaa?
- Onko elämäntilanteessasi jotakin, minkä koet ongelmallisena tai mihin toivoisit muutosta?
- Jos on, niin minkä pitäisi muuttua ja miten?

Sakkovankeusaika:

- Millaisia tarpeita tai toiveita sinulla oli vankilaan tullessasi vankeusajalle?
- Miten koet sakkotuomiosi sujuneen tähän mennessä?
- Onko jotain mitä muuttaisit vankeuden olosuhteissa/toiminnoissa/muussa? Mitä?

Sakkovankeuden jälkeen:

- Millaiseen tilanteeseen palaat tuomiolta, onko jokin muuttunut tuomion aikana?
- Koetko tuomion vaikuttaneen rikolliseen käyttäytymiseesi jotenkin?
- Miten arvioisit todennäköisyyttäsi syyllistyä uusiin rikoksiin tämän tuomion jälkeen?

-Millaisena koet motivaatiosi rikoksista irrottautumiseen (ts. olisitko valmis lopettamaan rikosten tekemisen ja missä olosuhteissa)?

-Mitä pitäisi tapahtua, että et syöllistyisi enää rikoksiin? Miten vankila/vankeusaika voisi tässä auttaa?

Liite 2: Tutkimuksesta informointi ja henkilötietorekisteriseloste

TIEDOTE TUTKIMUKSESTA

Sakkovankien näkemyksiä vankeusajan kehittämistä

Pyyntö osallistua tutkimukseen

Teitä pyydetään mukaan tutkimukseen, jossa tutkitaan sakkovankien toiveita ja odotuksia vankilassa oloon liittyen. Olemme arvioineet, että sovellutte tutkimukseen, koska olette Helsingin vankilassa suorittamassa sakon muuntorangaistusta.

Tämä tiedote kuvaa tutkimusta ja teidän osuuttanne siinä. Perehdyttyänne tähän tiedotteeseen teille järjestetään mahdollisuus esittää kysymyksiä tutkimuksesta, jonka jälkeen teiltä pyydetään suostumus tutkimukseen osallistumisesta.

Vapaaehtoisuus

Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Kieltäytyminen ei vaikuta muuntorangaistustuomionne suorittamiseen tai vankeuden olosuhteisiin millään tavalla.

Voitte myös keskeyttää tutkimuksen koska tahansa syytä ilmoittamatta. Mikäli keskeytätte tutkimuksen tai peruutatte suostumuksen, teistä keskeyttämiseen ja suostumuksen peruuttamiseen mennessä kerättyjä tietoja voidaan käyttää osana tutkimusaineistoa.

Tutkimuksen tarkoitus

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on kehittää Helsingin vankilan sakko-osaston toimintaa selvittämällä sakkovankien toiveita ja odotuksia vankeudelle. Lisäksi tarkoitus on tuottaa tietoa siitä, miten muuntorangaistukseen tuomittujen rikolliseen käyttäytymiseen voitaisiin vaikuttaa.

Tutkimuksen toteuttajat

Tutkimus on ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyö. Tutkijana toimii opiskelija Mia Kaunisto, joka suorittaa sosionomi Yamk -tutkintoa Laurea ammattikorkeakoulussa. Tutkimus toteutetaan Helsingin vankilan sakkovankiosastolla, mutta Helsingin vankila ei ole sidoksissa tutkimuksen toteuttamiseen.

Tutkimusmenetelmät ja toimenpiteet

Tutkimus toteutetaan haastattelututkimuksena Helsingin vankilan sakkovankiosastolla. Tutkittavaa haastatellaan kertaluontoisesti. Haastatteluun kuuluu n. yksi tunti aikaa.

Tutkimus toteutetaan sakkovankiosastolla valituille haastateltaville. Haastattelut ovat yksilöhaastatteluja, eikä niissä ole paikalla muita henkilöitä. Haastattelut nauhoitetaan.

Kustannukset ja niiden korvaaminen

Tutkimukseen osallistuminen ei maksa teille mitään. Osallistumisesta ei myöskään makseta erillistä korvausta.

Tutkimustuloksista tiedottaminen

Tutkimus on opinnäytetyö, joka tullaan julkaisemaan sen valmistuttua Theseus-tietokannassa. Theseus-tietokanta on julkinen tietokanta.

Lisätiedot

Pyydämme teitä tarvittaessa esittämään tutkimukseen liittyviä kysymyksiä tutkijalle/tutkimuksesta vastaavalle henkilölle.

Tutkijoiden yhteystiedot

Tutkija / opinnäytetyötekijä

Nimi: Mia Kaunisto

Sähköposti: mia.kaunisto@student.laurea.fi

Opinnäytetyön ohjaaja

Titteli: Yliopettaja

Nimi: Teemu Rantanen

Korkeakoulu / yksikkö: Laurea ammattikorkeakoulu

Sähköposti: teemu.rantanen@laurea.fi

Tutkimuksen tietosuojaseloste: Henkilötietojen käsittely tutkimuksessa

Tässä tutkimuksessa käsitellään teitä koskevia henkilötietoja voimassa olevan tietosuojalainsäädännön (EU:n yleinen tietosuoja-astus, 679/2016, ja voimassa oleva kansallinen lainsäädäntö) mukaisesti. Seuraavassa kuvataan henkilötietojen käsittelyyn liittyvät asiat.

Tutkimuksen rekisterinpitäjä

Rekisterinpitäjällä tarkoitetaan taho, joka yksin tai yhdessä toisten kanssa määrittelee henkilötietojen käsittelyn tarkoitukset ja keinot. Rekisterinpitäjä voi olla korkeakoulu, toimeksiantaja, muu yhteistyötaho, opinnäytetyöntekijä tai jotkut edellä mainituista yhdessä (esim. korkeakoulu ja opinnäytetyöntekijä yhdessä).

Tässä tutkimuksessa henkilötietojen rekisterinpitäjä on

Opinnäytetyöntekijä	Mia Kaunisto
---------------------	--------------

Tutkimuksessa teistä kerätään seuraavia henkilötietoja

Henkilötietojen käsittely on oikeutettua ainoastaan silloin, kun se on tutkimukselle välttämätöntä. Kerättävät henkilötiedot on minimoitava, niitä ei saa kerätä tarpeettomasti tai varmuuden vuoksi.

Tutkimuksessa teistä kerättävät henkilötiedot ovat:

- ikä
- aiemmat rikostuomiot (määrä, päärikos ja vankeuslaji)
- nykyiseen tuomioon johtanut rikos
- kuvaus elämäntilanteesta
- päihdehistoria ja päihdeidenkäytön nykytilanne

Teillä ei ole sopimukseen tai lakisääteiseen tehtävään perustuvaa velvollisuutta toimittaa henkilötietojanne vaan osallistuminen on täysin vapaaehtoista.

Tutkimuksessa kerätään henkilötietojanne myös seuraavista lähteistä

Tutkimuksessa ei kerätä henkilötietojanne muista lähteistä.

Henkilötietojenne suojausperiaatteet

Henkilötiedot kerätään ja niitä säilytetään rekisteripitäjän henkilökohtaisella verkkolevyllä. Tiedot hävitetään asianmukaisesti tutkimuksen päätyttyä.

Henkilötietojenne käsittelyn tarkoitus

Henkilötietojenne käsittelyn tarkoitus on kehittää Helsingin vankilan sakko-osaston toimintaa selvittämällä sakkovankien toiveita ja odotuksia vankeudelle. Lisäksi tarkoitus on tuottaa tietoa siitä, miten muuntorangaistukseen tuomittujen rikolliseen käyttäytymiseen voitaisiin vaikuttaa.

Henkilötietojenne käsittelyperuste

Suostumus

Tutkimuksen kesto aika (henkilötietojenne käsittelyaika)

1.1.2023-31.12.2023

Mitä henkilötiedoillenne tapahtuu tutkimuksen päätyttyä?

Henkilötietonne hävitetään asianmukaisesti tutkimuksen päätyttyä.

Tietojen luovuttaminen tutkimusrekisteristä

Tietoja ei luovuteta muille tahoille.

Henkilötietojenne mahdollinen siirto EU:n tai ETA-alueen ulkopuolelle

Ei siirretä.

Rekisteröitynä teillä on oikeus

Koska henkilötietojanne käsitellään tässä tutkimuksessa, niin olette rekisteröity tutkimuksen aikana muodostuvassa henkilörekisterissä. Rekisteröitynä teillä on oikeus:

- saada informaatiota henkilötietojen käsittelystä

- tarkastaa itseänne koskevat tiedot
- oikaista tietojanne
- poistaa tietonne (esim. jos peruutatte antamanne suostumuksen)
- peruuttaa antamanne henkilötietojen käsittelyä koskeva suostumus
- rajoittaa tietojenne käsittelyä
- rekisterinpitäjän ilmoitusvelvollisuus henkilötietojen oikaisusta, poistosta tai käsittelyn rajoittamisesta
- siirtää tietonne järjestelmästä toiseen
- sallia automaattinen päätöksenteko nimenomaisella suostumuksellanne
- tehdä valitus tietosuojavaltuutetun toimistoon, jos katsotte, että henkilötietojanne on käsitelty tietosuojalainsäädännön vastaisesti

Jos henkilötietojen käsittely tutkimuksessa ei edellytä rekisteröidyn tunnistamista ilman lisätietoja eikä rekisterinpitäjä pysty tunnistamaan rekisteröityä, niin oikeutta tietojen tarkastamiseen, oikaisuun, poistoon, käsittelyn rajoittamiseen, ilmoitusvelvollisuuteen ja siirtämiseen ei sovelleta.

Voitte käyttää oikeuksianne ottamalla yhteyttä rekisterinpitäjään.

Tutkimuksessa kerättyjä henkilötietoja ei käytetä profilointiin tai automaattiseen päätöksentekoon

Henkilötietojen käsittely aineistoa analysoitaessa ja tutkimuksen tuloksia raportoitaessa

Teistä kerättyä tietoa ja tutkimusaineistoa käsitellään luottamuksellisesti lainsäädännön edellyttämällä tavalla. Yksittäisille tutkittavalle annetaan tunnuskoodi ja häntä koskevat tiedot säilytetään koodattuina tutkimusaineistossa. Aineisto analysoidaan koodattuna ja tulokset raportoidaan ryhmätasolla, jolloin yksittäinen henkilö ei ole tunnistettavissa ilman koodiavainta. Koodiavainta, jonka avulla yksittäisen tutkittavan tiedot ja tulokset voidaan tunnistaa, säilyttää tutkija, eikä tietoja anneta tutkimuksen ulkopuolisille henkilöille. Lopulliset tutkimustulokset raportoidaan ryhmätasolla.

Tutkimusaineistoa ja tutkimuksen yhteydessä kerättyjä tietoja säilytetään tutkimuksen valmistumiseen asti, jonka jälkeen ne tuhoetaan. Tietoja ei käytetä muihin tutkimuksiin.

Liite 3: Tutkittavan suostumus

Tutkimuksen nimi: Sakkovankien näkemyksiä vankeusajan kehittämisestä

Tutkimuksen toteuttaja:

Tutkija / opinnäytetyöntekijä

Nimi: Mia Kaunisto, opiskelija, Laurea ammattikorkeakoulu

Sähköposti: mia.kaunisto@student.laurea.fi

Opinnäytetyön ohjaaja

Titteli: Yliopettaja

Nimi: Teemu Rantanen

Korkeakoulu / yksikkö: Laurea ammattikorkeakoulu

Sähköposti: teemu.rantanen@laurea.fi

Minua _____ on pyydetty osallistumaan yllä mainittuun tutkimukseen, jossa tutkitaan sakkovankien toiveita ja odotuksia vankilassa oloon liittyen. Lisäksi tarkoituksena on selvittää miten sakkovangit kokevat vankeusajan auttavan rikollisuudesta irrottautumisessa.

Olen saanut tiedotteen tutkimuksesta ja ymmärtänyt sen. Tiedotteesta olen saanut riittävän selvityksen tutkimuksesta, sen tarkoituksesta ja toteutuksesta, oikeuksistani sekä tutkimuksen mahdollisesti liittyvistä hyödyistä ja riskeistä. Minulla on ollut mahdollisuus esittää kysymyksiä ja olen saanut riittävän vastauksen kaikkiin tutkimusta koskeviin kysymyksiini.

Olen saanut tiedot tutkimukseen mahdollisesti liittyvästä henkilötietojen keräämisestä, käsittelystä ja luovuttamisesta ja minun on ollut mahdollista tutustua tutkimuksen tietosuojaselosteeseen.

Osallistun tutkimukseen vapaaehtoisesti. Minua ei ole painostettu eikä houkuteltu osallistumaan tutkimukseen.

Minulla on ollut riittävästi aikaa harkita osallistumistani tutkimukseen.

Ymmärrän, että osallistumiseni on vapaaehtoista ja että voin peruuttaa tämän suostumukseni koska tahansa syytä ilmoittamatta. Olen tietoinen siitä, että mikäli keskeytän (voin jatkaa sitä myöhemmin) tutkimuksen, keskeyttämiseen asti kerättyjä tietoja voidaan käyttää tutkimuksessa.

Allekirjoituksellani vahvistan osallistumiseni tähän tutkimukseen.

Jos tutkimukseen liittyvien henkilötietojen käsittelyperusteena on suostumus, vahvistan allekirjoituksellani suostumukseni myös henkilötietojeni käsittelyyn. Minulla on oikeus peruuttaa suostumukseni tietosuojaselosteessa kuvatulla tavalla.

Allekirjoitus:

Nimenselvennys:
